

VILJANDI GÜMNAASIUM

KEILY TAMMARU

12. KLASS

RUUMILINE LUULE – UUS EKSPERIMENTAALLUULE LIIK

JUHENDAJA MONIKA MÄNDMAA

SISSEJUHATUS

Käesolevas uurimistöös uuritakse ja seletatakse, mis on ruumiline luule. Mõiste peamise sünonüümina kasutatakse väljendit kuupluule. Töös analüüsitakse, millised on ruumilise luule teised võimalikud sünonüümid ning sõnastatakse ruumilise luule definitsioon. Töö põhiosa on autori panus eestikeelse luule mitmekesisusse: ise loodud ruumilised luuletused.

Autorile teadaolevalt ei ole ruumilist luulet varem defineeritud. Tegemist on vähelevinud luulevormiga ning raamatutest selle kohta infot leida ei õnnestunud. Seega otsitakse internetipõhiste otsingumootoritega viiteid, kas ruumilisi luuletusi on varem loodud ja avaldatud. Võimalusel uuritakse olemasolevaid kuupluuletusi, nende autoreid ning viiteid ruumilise luule definitsioonile. Leitud teoseid analüüsitakse ja võrreldakse. Eelneva põhjal selgitab autor, millised teostest on ruumilised luuletused ning millised elemendid teevad luuletusest ruumilise luuletuse.

Uurimistöö oluline väärtus on Keily Tammaru loodud ruumiliste luuletuste dokumenteerimine. Tuginedes otsingutulemustele ja väljatöötatud ruumilise luule definitsioonile, on autor analüüsinud ka oma loomingut ning täiendanud neid vastavalt, et tegemist oleks korrektsete ruumilise luule näidetega. Iga teose juures on luuletuse pilt, kirjeldus, luuletuse sõnaline osa ning tööprotsessi kirjeldus. Lisatud on selgitus, mis kirjeldab kuupluuletuse olemust ning põhjendab, millised elemendid teevad konkreetsest luuletusest ruumilise luuletuse. Keily Tammaru ruumilised luuletused olid näitusel Viljandi Linnaraamatukogu lugemissaalis 13. aprillist 16. maini 2015.

1. DEFINITSIOONI VÄLJATÖÖTAMINE

1.1. SÜNONÜÜMID

Järgnevalt on välja toodud ruumilise luuletuse ja ruumilise luule võimalikud sünonüümid ning kommenteeritud terminite sobivust. Mõisted on tuletatud erinevaid ruumilisust väljendavaid sõnu kasutades (nii otseses kui ka ülekantud tähenduses).

Ruumiline luuletus – Väljend on väga konkreetne ja seletab kõige otsesemas mõttes ruumilise luule olemust: luuletus, mis on ruumiline. Sõnaehituselt on analoogselt moodustatud sõna „graafiline luuletus“. Sõna „graafiline“, mis viitab pildilisusele, on asendatud asjakohase „ruumilisega“, mis väljendab kolmemõõtmelisust. Tegemist on kõige selgema, otsesema ja arusaadavama terminiga väljapakutute hulgast. Sõnapaar „ruumiline luuletus“ viitab ühele luuletusele, kuid **ruumiline luule** esindab ruumilisi luuletusi üldiselt (vrd „piltluuletus“ ja „piltluule“).

Ruumluuletus – Tegemist on eelmisest mõistest tuletatud liitsõnaga. Esimene sõnaosa „ruum“ viitab ruumilisusele ehk ruumi kasutusele. Piltluule kasutab pinda, ruumluule kasutab ruumi. Silmas tuleb pidada, et sõnaosa „ruum“ ei ole tähenduses „tuba“, vaid pigem kui mistahes kujuga mahuline ulatus ja selle sisu (vrd maailmaruum). Sellest hoolimata on termin selge ja suupärane ning seda võib pidada võrdväärseks mõistega „ruumiline luuletus“. Analoogselt eelmise väljendiga võib kasutada liitsõna **ruumluule**.

Kuupluuletus – Sõnaosaga „kuup“ tekib inimesel ettekujutus kuubikust. Kuna teine sõnapool on „luuletus“, siis võib ette kujutada kuubikut, millele on kirjutatud luuletus. Siiski on kuup üks klassikalisemaid ja lihtsamaid ruumilisi kujundeid. Laiemas mõistes vihjab „kuup“ ruumilisusele – kuupluuletus võib olla ka ebamäärase kujuga ruumiline objekt, mitte ainult kuup või risttahukas. Tegemist on piltliku väljendiga. Väljend „kuupluuletus“ on eestipärane ja mugav. Käesolevas uurimistöös on **kuupluule** „ruumilise luule“ sünonüüm ja need on kasutusel võrdväärsete väljenditena.

Kolmemõõtmeline luuletus – „Kolmemõõtmeline“ on sünonüüm sõnale „ruumiline“, mistõttu käitub see väljend samuti kui „ruumiline luuletus“. Sõna moodustamise võrdluseks võib tuua kirjandusalase mõiste „vabavärsiline luuletus“. Väljendi puuduseks võib pidada kohmakust, sest sõna „kolmemõõtmeline“ on pikk ja lohisev. Sellegipoolest kannab sõnapaar võrdväärset tähendust „kuupluuletuse“ ja „ruumilise luuletusega“. Samaväärselt eeltoodud mõistetega saab kasutada ka väljendit **kolmemõõtmeline luule**.

3D-luuletus – Tegemist on tõlkega ingliskeelsest väljendist „3D poem“. „3D“ on lühend väljendist „kolmedimensiooniline“ („three-dimensional“). Praegusel ajal on termin „3D“ laialt kasutuses (vrd „3D-filmid“ ja „3D-kinod“). „3D-luuletus“ kannab eriti hästi

kolmedimensionaalsuse tähendust. On soovitatav kasutada pigem omakeelset väljendit, sest teised „3D-“ liitega terminid (3D-kino, 3D-prillid, 3D-animafilm)¹ seostuvad eelkõige infotehnoloogiliste lahendustega. Kuigi töö autor eelistab pigem omakeelseid termineid, on väljendi **3D-luule** kasutamine mõistetav, sest see on ingliskeelse fraasi „3D poetry“ otsetõlkeline vaste ja kannab korrektset tähendust.

Kolmedimensiooniline luuletus – Lahtikirjutatud väljend lühendatud kujust „3D luuletus“. „Dimensiooniline“ on sõna „mõõtmeline“ võõrsõnaline sünonüüm², mistõttu tähendab see sama, mis „kolmemõõtmeline luuletus“. Tegemist on pika ja keerulise võõrsõnalise väljendiga, mis muudab selle kohmakaks, kuid tähenduselt on „kolmedimensiooniline luuletus“ samaväärne eelnevate sünonüümidega. Võimalik on kasutada ka väljendit **kolmedimensiooniline luule**.

1.2. RUUMILISE LUULETUSE ASETUMINE LUULEVORMIDE TAKSONOOMIAS

Luule definitsioone on väga palju ja erinevaid. Uurimistöös on lähtunud üldisematest määratlustest. Luule ehk poeesia on keeleline looming, kunst; selle mõiste tähistab kõiki värssteoseid³. Samas sõltub küsimuse – luuletus või mitte? – vastus sageli autorist ja tema eesmärgist, mis tähendab, et autor ise määrab oma teose liigi ja vormi.

„Lüürika liigid ehk vormid on luuletused (sh sonetid, oodid, hümnid, pastoraalid, eelegiad, haikud, tankad), mis väljendavad peamiselt siseilma elamusi, tundeid või mõtteid – lüürilist ehk lürismi. Lüürikat iseloomustab subjektiivne ehk isiklik ja intiimne: sisemine enesevaatlus, hingeseisundid, tunde ja mõtte meenutamine või hetkeline kaotamine, „mina“ avastamine, pihtimine. Luuletus kõneleb lüürilise „mina“ vaatepunktist.“⁴

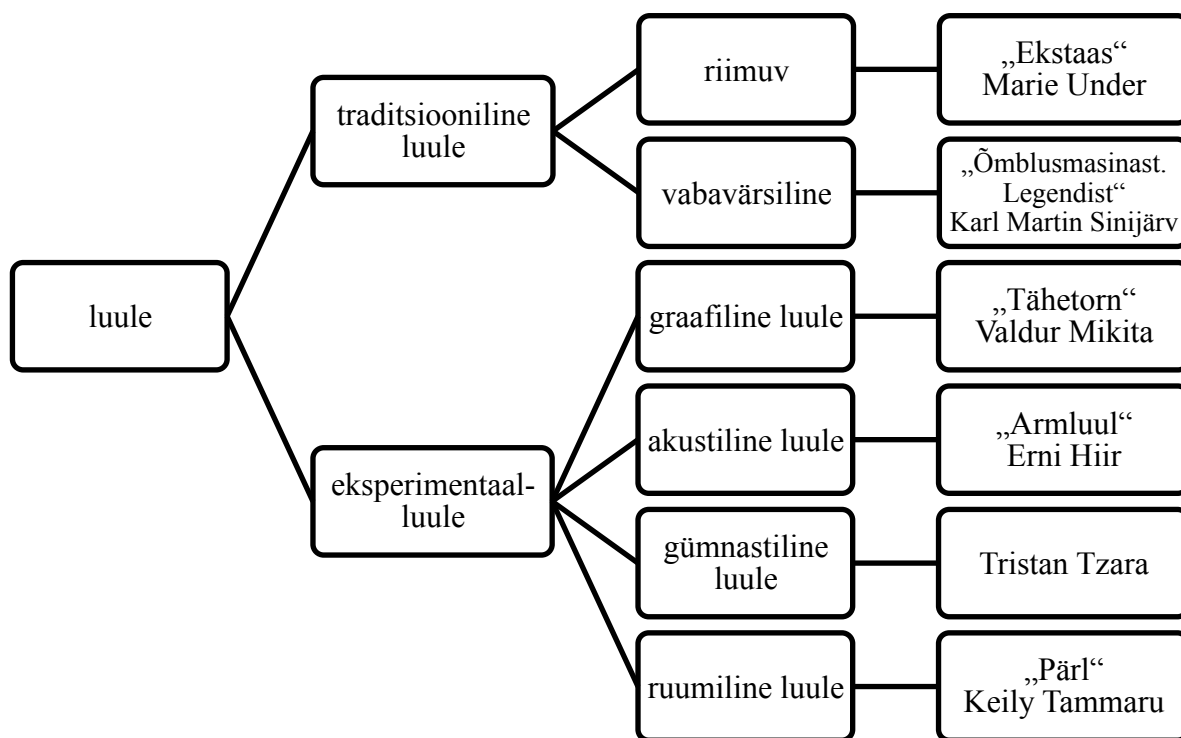
Järgnevalt on luulevormid esitatud autori koostatud skeemina, et anda paremat ettekujutust, kuhu paigutub ruumiline luule. Luuletuste näiteid vt lisa 1.

¹ ÕSi uued sõnad. Kättesaadav: <http://keeleabi.eki.ee/?leht=9> (06.01.2014)

² Võõrsõnastik (2009)

³ Poeetika (2003), lk 9, 19

⁴ Poeetika (2003), lk 17

Skeem 1. Luule: traditsiooniline ja eksperimentaalluule

Luule võib vormi järgi jagada kaheks: traditsiooniliseks ja eksperimentaalseks. Eksperimentaalluules mängitakse luuletuse visuaalse ja/või füüsilise vormiga ning katsetatakse nende ärealasid. Ruumilisest luulest rääkides saab paralleele tõmmata graafilise luulega. Kuupluule on justnagu järgmine etapp graafilisest luulest.

Graafiline luule ehk piltluule on luulevorm, kus on liidetud kirjapilt ja kujutav pilt. Tulemuseks on piltluule, mis on mõeldud rohkem silmadele ja mõistusele kui kõrvadele. „Piltluule asetseb luule ja kujutava kunsti vahepeal: kui pilt (kuupluules: kujund/vorm – autor) on mõeldud teksti tähendust toetama, on teos rohkem luulekeskne; kui tähemärgid või tekst on vahendiks pildi loomisel, on eesmärgiks kujutav kunst.“⁵ Sama põhitõde võib pidada kehtivaks ka ruumilise luule korral.

Graafilises luules on tekstile lisatud pildiline kuju. Kuupluuletus ulatab tasapinnast välja – on liidetud kirjapilt ja füüsiliselt ruumiline figuur. Piltluule ja traditsiooniline luule kasutab paberi pinda, ruumiline luule aga kasutab ruumi. See tähendab, et ei piisa ainult tasapinnast või optilisest efektist ehk näiliselt ruumilisest figuurist (vrd op-kunst).

Nagu graafilises luules moodustavad pilt ja teksti sisu ühtse terviku, peavad kuupluules ruumiline keha ja luuletus moodustama ühtse terviku. Sellest tuleneb, et tekst või keha ei kannu eraldi eksisteerides enam sama tähendust, mida kuupluuletusena. Vrd: piltluule

⁵ Poeetika (2003), lk 53–54

armastusest – sõnadest moodustub süda; piltluule armastusest – sõnadest moodustub õunapuu. Nende kahe kujundi kooslused kannavad täiesti erinevat tähendust ning viitavad erinevatele mõtteliinidele. Teisisõnu: luuletuse kuju muudab luuletuse ideed ja mõtet. Nõndasamuti on ruumilise luule tekst seotud selle füüsilise vormiga.

1.3. RUUMILISE LUULETUSE KRITEERIUMID EHK MIS TEEB LUULETUSEST RUUMILISE LUULETUSE

Järgnevalt on välja toodud konkreetsete kriteeriumid, mis on ruumilise luule puhul olulised ja mis eristavad ruumilist luulet näiteks graafilisest või optilisest luulest ja visuaalsest kunstist.

Piir kujutava kunsti ja eksperimentaalluule vahel võib olla väga ebamäärane. Samuti jääb ruumiline luule nende kahe ala piiridele. Luule kuulub eelkõige kirjandusvaldkonda ja ruumilised objektid, näiteks skulptuurid (aga ka muu ruumiline kunstilooming), on visuaalne kunst, milles enamasti sõnu ei kasutata. Kui kujund on mõeldud teksti tähendust toetama, on teos rohkem luulekeskne; kui tähemärgid või tekst on vahendiks pildi loomisel, on eesmärgiks kujutav kunst.

Ruumilise luuletuse loomiseks on vaja kasutada ruumilist objekti. Ruumiline luuletus ei saa eksisteerida tasapinnalisel paberil. Paberile saab printida või visandada pilti ruumilisest luuletusest, kuid mitte ruumilist luuletust ennast. Seega ei saa kuupluuletust ka trükkida raamatusse. Erandiks võiks tuua luulekogu, mis on *pop-up* tehnikas (Kasutatud (laste)raamatutes, mille lehti avades „tõusevad üles“ või moodustuvad ruumilised pildid või neid saab käsitsi tõsta; näiteks Maurice Pledgeri „Jänku Jutsi seiklus“).

Teine ebamäärane piir on ruumilise luuletuse ja ruumilise keha pinnale kantud tasapinnalise luuletuse vahel. Maja seinale kirjutatud grafiti ei moodusta alati ruumilist luuletust, kuigi maja on ruumiline keha ja sellele on kirjutatud luuletus, sest see luuletus võiks esineda ka iseseisvalt, ilma majata. Ruumilisest luulest saab rääkida juhul, kui maja on osa luuletusest. Seega on oluline, et füüsilisel kujul on luuletuse sisu või sõnumi osas mingisugune roll ning luuletust ei ole võimalik kanda tasapinnale.

Ruumilise luuletuse osad või küljed peavad moodustama ühtse terviku. Eraldi külgedele kirjutatud luuletuse osi ei saa teineteisest eraldada (vrd ühe stroofi eraldamine kogu luuletusest). Üldjuhul võib väita, et kujundi üks külg on kuupluuletuse üks stroof; võib ette tulla ka erandeid sõltuvalt alusfiguurist.

Kõige lihtsamaks ruumilise luule näiteks võib pidada kuubikut, mille tahkudele on kirjutatud luuletus, sest see on sõna otseses mõttes „kuupluuletus“. Pealegi võib kuubikut pidada lihtsaimaks ruumiliseks kujundiks, sest see on justkui ruumi tõstetud korrapärane paberileht.

Ruumilist luulet saab esitleda näitusel. Raamatust võib leida ainult foto, pildi või visandi ruumilisest luuletusest või selle pinnalaotuse. Tänapäeva tehnoloogia abil on hea võimalus esitleda kuupluuletust mitte materiaalselt, vaid hologrammina. Digitaliseeritud on ruumiline luuletus kompaktne: kokkupakitav ja mugavalt hoiustatav. On võimalik, et digitaliseeritud ruumilised hologrammid leiavad koha tulevikuraamatutes ning on hõlpsasti kaasaskantavad ja 360° ulatuses loetavad.

1.4. DEFINITSIOON

Väljatoodud kriteeriumide alusel on autor sõnastanud järgmise definitsiooni. **Kuupluuletus ehk ruumiline luuletus on luulevorm, kus luuletus on kantud ruumilisele kehale ning tekst ja keha moodustavad koos ühtse terviku.**

2.0. INTERNETIOTSINGUTE TULEMUSED

Järgnevalt on kasutatud erinevaid märksõnu Google'i otsimootoris, et teha kindlaks, kas ja milliseid ruumilisi luuletusi on olemas. Tegemist on tänapäevase luulevaldkonnaga, seega on internet tõenäolisim koht, kust leida infot. Erinevatest raamatukogudest 3D-luuletuste kohta küsimisel infot jagada ei osatud, kuid ei saa täielikult välistada, et väljaspool internetti kuupluuletusi ei leidu.

2.1. EESTI KEELES

Otsimootorisse on sisestatud erinevaid eestikeelseid märksõnu, mis võiksid kirjeldada ruumilist luuletust. On vaadeldud nii tekstiotsingutulemusi kui ka leitud pildifaile. Otsingu märksõnadeks on sisestatud järgmised fraasid:

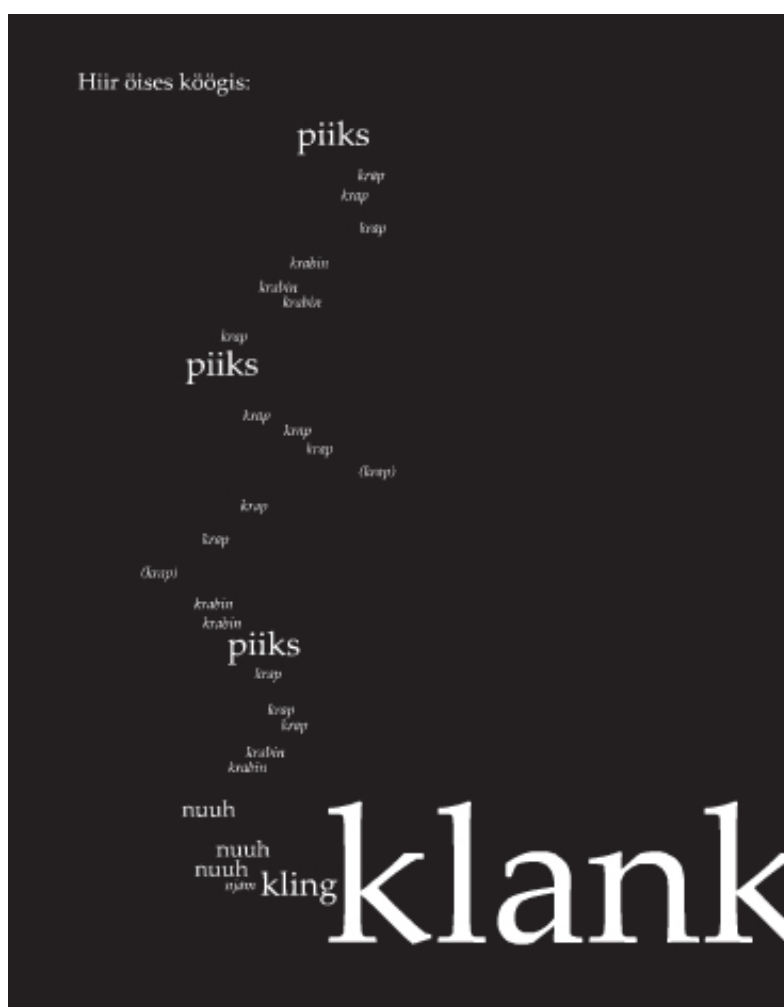
- ruumiline luule
- ruumiline luuletus
- kolmemõõtmeline luule
- kolmemõõtmeline luuletus
- kuupluule
- kuupluuletus
- ruumluule
- ruumluuletus
- 3D luule
- 3D luuletus

Märksõnapaar **ruumiline luule** andis kaks vastet.

Esimeseks otsingutulemuseks oli kultuurilehes Sirp vahendatud Jaan Elkeni ja Jan Kausi vaheline vestlus teemal „Kas ja kuidas kirjutada asju kunstiks“. Järgnevalt on väljatoodud lõik Jan Kausi küsimusest Elkenile.

Tekib teatud paralleel Raul Meelega, kes on püüdnud leida ühenduslüli kujutava ja tekstilise kunsti vahel (?ruumiline luule?, ?portreed sõnadest?). Sinu maalidel tundub tekst siiski olevat rohkem vahend kui eesmärk, rõhutades pigem maalide dünaamilist, aeg-ajalt turbulentsset iseloomu ja mõju ? sõna ei korrasta pinda, vaid mängib kaasa pinna entroopiale, märgib seda entroopiat, on selle osa.⁶

Otsingutulemus ei ole konkreetselt luuletus. Siiski kõneldakse „ühenduslülist kujutava ja tekstilise kunsti vahel“ ja viidatakse selle kasutusele, kuid tekstis väljendub, et tegu on tasapinnalise tööga. Lähtuvalt kõnealuselt definitsioonist, ei ole tegemist ruumilise luulega.

Asko Künnap⁷

⁶ Kättesaadav: http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=4773:kas-ja-kuidas-kirjutada-asju-kunstiks&catid=6:kunst&Itemid=10&issue=3059 (14.02.2014)

⁷ Kättesaadav: <http://issuu.com/askokynnap/docs/ruum-luul-looming> (03.01.2014)

Teiseks otsingutulemuseks on internetilehekülj, kus on võimalik tutvuda Asko Künnapi teosega, mida on nimetatud „ruumilise luule raamatuks“. Veebisaidile on viidatud ka Loomingus avaldatud Mart Velskri artiklist „Raamatud, kuhu mäng ei mahu ära“⁸. Leheküljel, kus leidub Asko Künnapi luulet tutvustav fail, on võimalik näha paari lehekülge kogu materjalist. Selgituseks on kirjutatud: luule, mis kasutab lehekülje ruumi, et määrata tempo ja ajastus⁹. Näitelehekülgedel on näha, kuidas on kasutatud sõnade paigutust ning võimalikku optilist efekti lehtede asendi muutumisel (nt raamatu avamisel).

Viidete järgi oli võimalik jõuda Asko Künnapi luulekogu „Mardikate määraja“ juurde, milles on trükitud mainitud leheküljel näiteks toodud luuletused¹⁰. Samas raamatus on autor seletanud „ideed ruumilistest luuletustest“ (vt lisa 2), kus ta väidab, et lehe keskel on dialoogi põhiosa ning „paigutus leheküljel on üleviidav ruumi, kus esitajad seisaksid samamoodi“. See ei sarnane käesoleva uurimistöo ruumilise luule definitsioonile.

Käsitleva definitsiooni kohaselt ei ole tegemist ruumilise luulega. Kui ka esinejad paigutada vastavalt autori juhisele, on tegemist pigem luuletuse ettekandmise võtetega. Lähtudes pildil olevast luulevormist, kus teksti osad on erineva suurusega, kuulub see samuti graafilise luule hulka ega ole kuupluuletus.

Märksõnapaar **ruumiline luuletus** andis ühe vaste. Ainuke otsingutulemus on Livia Viitoli kirjutis „Valdiga Liivimaa kubermangu pealinnas“, mis jutustab Liivimaast, liivlastest ja nende kultuurist.

*Nii kirjutab Valt oma luuletuses „Hällilaul“. „Hällilaul“ on ruumiline luuletus. Pigem pilt, sümbol ja üldistav kujund kui nelikvärsside kogum. „Hällilaul“ on ellips, mis ühendab liivlaste nähtamatu maailma nähtavaga.*¹¹

Kolmas tsiteeritud lause ütleb selgelt, et „ruumilise luule“ all on mõeldud luuletuse või luulekogu väljendusrikkust, kujundlikkust, mitmekesisist keelekasutust vmt. Seega ei ole siinkohal kasutatud fraasi „ruumiline luuletus“ samas tähenduses, mida peetakse silmas käesolevas uurimistöös.

Märksõnapaarid **kolmemõõtmeline luule** ja **kolmemõõtmeline luuletus**, **kuupluule** ja **kuupluuletus**, **ruumluule** ja **ruumluuletus** ning **3D-luule** otsingus tulemusi ei andnud.

Märksõna **3D-luuletus** andis kaks vastet, mis koonduvad ühele avaliku blogi leheküljele „Hüljatud Hanghing“.

Tegemist on kolmerealise luuletusega, mille pealkiri on „3D luuletus“. „näed teda seal eemal pargis kõndimas? / no mina olen see kes teda eemalt vaatab / vahepeal on roheline aas

⁸ Kättesaadav: http://www.looming.ee/index2.php?archive_mode=article&articleid=886 (23.01.2014)

⁹ Kättesaadav: <http://issuu.com/askokynnap/docs/ruum-luul-looming> (03.01.2014)

¹⁰ Mardikate määraja (2011), lk 83–86

¹¹ Kättesaadav: <http://www.sirp.ee/archive/1998/18.09.98/Kirjand/kirjand1-2.html> (23. 01.2014)

ja *taevas*¹². Luuletuse autoriks on märgitud Mr Fire. Tegemist on tasapinnalise luuletusega, mis kandis otsingu märksõnaga identset pealkirja. Ka see pole oma olemuselt ruumiline luuletus.

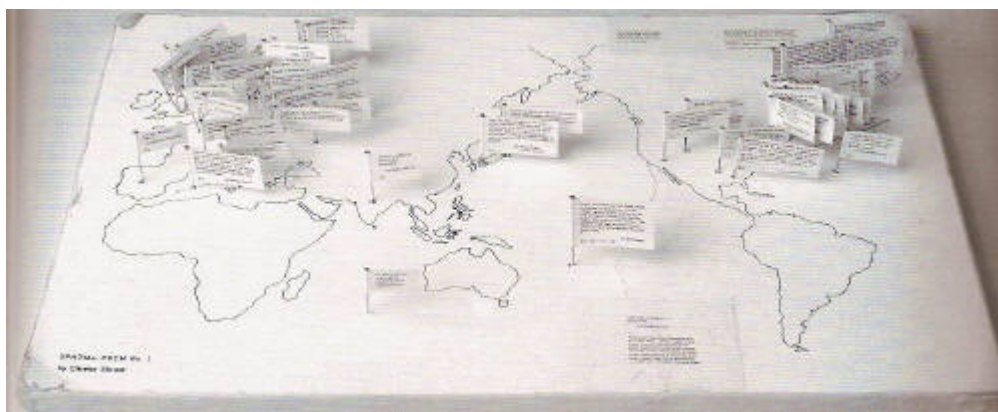
2.2. INGLISE KEELES

Eestikeelsete märksõnade otsingutulemused ei andnud sobivaid vasteid. Otsingut on korratud samade fraaside ingliskeelsete tõlkevastetega. Sisestasin otsingusse järgmised sõnapaarid:

- *spatial poem*
- *dimensional poem*
- *3D poem*

Kuna otsingutulemusi on tunduvalt rohkem, on välja valitud ja kirjeldatud ruumilistele luuletustele kõige sarnasemaid.

Märksõnapaar *spatial poem* andis 1750 tulemust, kuid nende puhul on tegemist eelkõige graafiliste luuletustega.

Shiomi Mieko/Chieko Shiomi¹³

Esimene pilt teosest, mida võib pidada ruumiliseks luuletuseks, on Shiomi Mieko/Chieko Shiomi töö, mis kujutab joonistatud maakaarti, millesse on torgatud tekstiga lipukesed.

Käesoleva teoses on lipukestele kirjutatud näiteks (vt tõlget lisas 3):

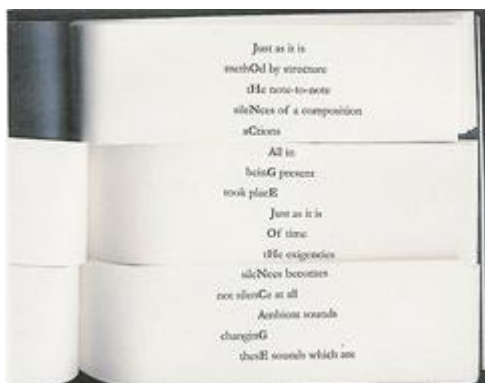
- „*Vytautas Landsbergis let fall a letter which he had received on that day. Lithuania 3:00 pm June 30, 1966*“
- „*Shigeko Kubota / I opened a bottle of mineral water with a bottle opener. I saw the ocean of Marseille inside the bottle. New York 4 pm Aug. 4, 1972*“
- „*HAIR-QUEEN HIPPOPOTAMUS on the Williamsburg Bridge, New York. by Paul Thek*“¹⁴

¹² Kättesaadav: <http://hyljatudhanghing.blogspot.com/2013/04/3d-luuletus.html> (03.01.2014)

¹³ Kättesaadav: http://www.stevenwolffinearts.com/dynamic/artwork_display.asp?ArtworkID=519 (03.01.2014)

¹⁴ Kättesaadav: http://post.at.moma.org/content_items/195-spatial-poems-by-shiomi-mieko (03.01.2014)

Jääb mulje, et tegemist on pigem märketekstikestega kui luuletuse osadega. Piir luuletuse ja mitteluuletusti vahel on väga suhteline. Sageli sõltub loomingu määratlus autori seisukohast. Kui autor ise peab neid luuletusteks, siis võib tööd kogutervikuna pidada ka ruumiliseks luuletuseks.

Jared Hayes¹⁵

Teiseks otsingutulemuseks oli omapärane luulekogu, mille kaante vahel on lehed, mis on lõigatud ristipidi kolmeks osaks, et neid saaks eraldi lehitseda. Nõnda saab lehti eraldi pöörates moodustada uusi luuletusi. Tegemist on väga huvitava lahenduse ja omanäolise luulekoguga. On oskuslikult ära kasutatud raamatu kihilisust ja „sügavust“, et kombineerida uusi luuletusi. Teose puhul on väga raske väita, kas tegemist on ruumilise luuletusega. Kui teos arvata kuupluule hulka, on tegemist väga piiripealse juhuga, sest antud luuletused on tasapinnalised ja tegemist on ainult lehtede pööramisel tekkivate uute kombinatsioonidega.

Märksõnapaar *dimensional poem* andis 3170 vastet. Järgnevalt on välja toodud ideele kõige sarnasemad.

Franz Ehmann, „Wordsplinters / Wortspitter“¹⁶ – „Sõnakillustaja“ / „Sõnasülitaja“

¹⁵ Kättesaadav: <https://jacket2.org/commentary/ethic-poetic-hospitality> (13.02.2014)

Esiteks väärrib väljatoomist Franz Ehmanni keeruline tähtede torn, mis on ajalehelõigetest kokku seatud. Pildilt ei ole täpselt aru saada, kas tähed on vahend kunstiteose loomisel või on tegemist sõnadega. Kui tähed moodustavad sõnad ja tegemist on luuletusega, siis on tegemist ruumilise luulega.

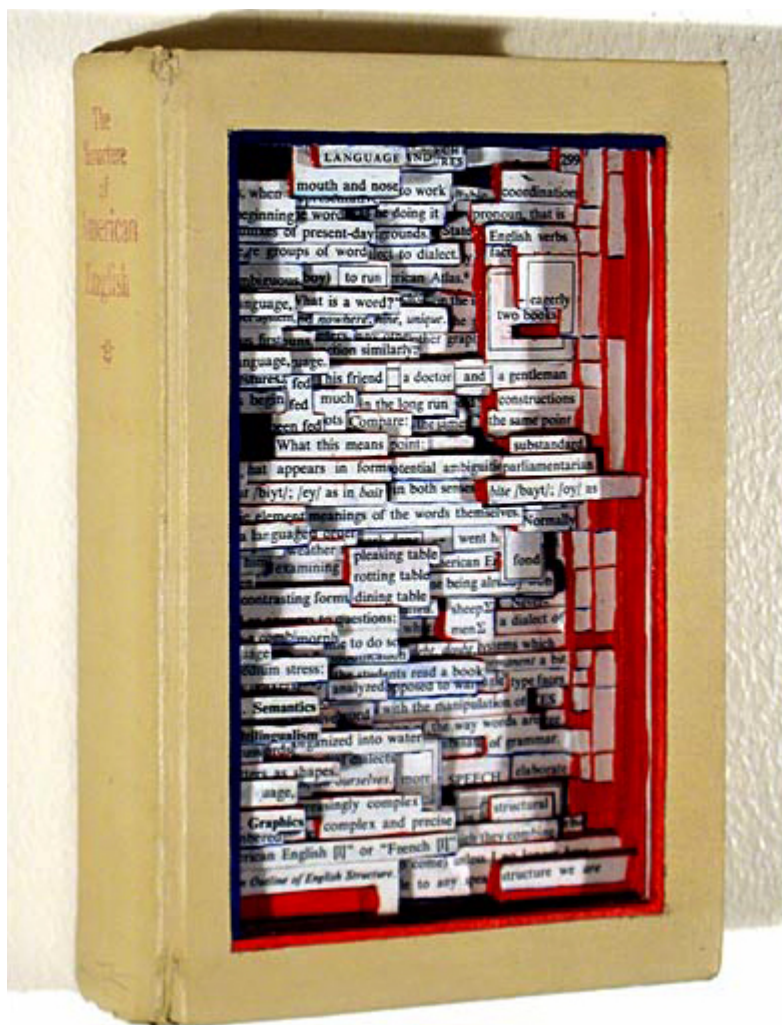

*Persian Poetry Pavilion*¹⁷ – Pärsia luulepaviljon

Teine otsingutulemus on ligi kolmekordse inimese kõrgusega tugevast vineerist või lauast välja lõigatud puud, mis on paigutatud ringikujuliselt ja nendest on moodustatud justnagu mets või park. Mõne oksa vahele on vormitud sõnad, näiteks „has grown“ („on kasvanud“) (ülejäanud osa ei paista fotol välja, kuigi päriselus on eksponaat vaadeldav kõigist külgedest). Puu okste külge on riputatud ka erinevad joonistused ja tekstid või luuletused. Tegemist tundub olevat gigantse ruumilise luuletusega.

¹⁶ Kättesaadav: <http://turnaroundexhibition.blogspot.com/> (03.01.2014)

¹⁷ Kättesaadav: <http://dp-q.com/Persian-Poetry-Pavilion> (24.01.2014)

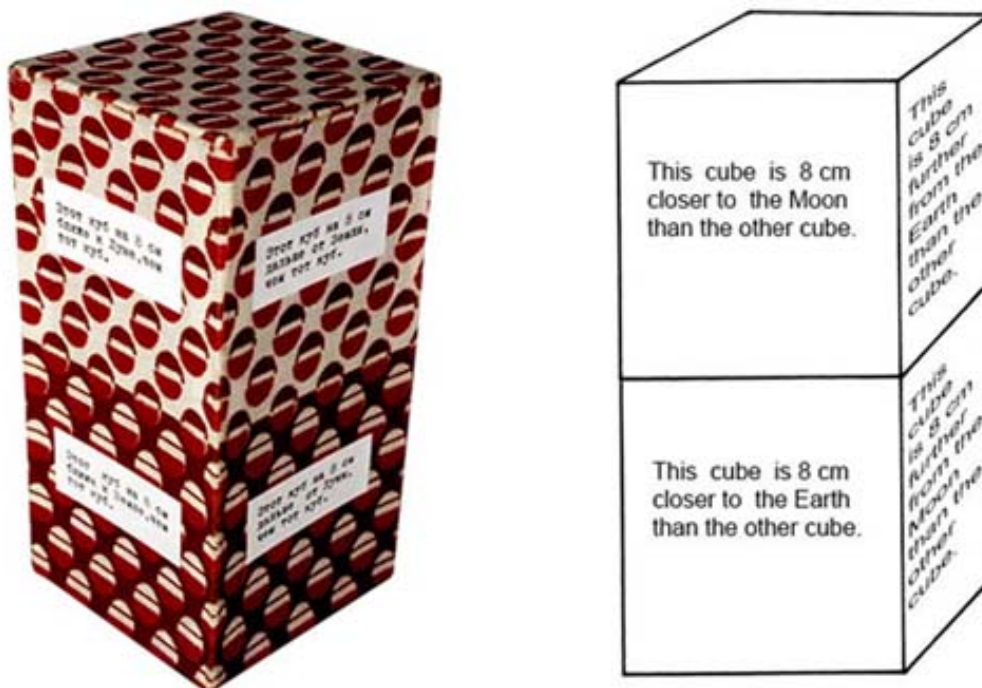
Brian Demetter¹⁸

Kolmandaks otsingutulemuseks on Brian Demetteri looming. „Brian Demetter nikerdab raamatute sisse, paljastab neis kunstitööd, luues keerukaid kihilisi kolmemõõtmelisi skulptuure.“¹⁹ Autor suhtub teosesse kui skulptuuri ja tema eesmärk on väljendada raamatu sisu selle sisse ruumilisi pilte luues. Autoril on teisigi samalaadseid teoseid, mis sisaldavad sõnu ja pikemaid lauseid ning suures osas ka pilte. Toon välja neist ühe, mis koosneb ainult sõnadest. Raamat on seest õõnes ning kaante vahele, millest esimene on läbipaistev või katteta, on pandud sõnad mitmetasandiliselt.

Kuigi autor suhtub teosesse kui skulptuuri, võib seda väljanägemise järgi nimetada ka ruumiliseks luuletuseks.

¹⁸ Kättesaadav: <http://jruck.us/post/41051019722/brian-dettmer-book-autopsies#more-550> (03.01.2014)

¹⁹ Kättesaadav: <http://jruck.us/post/41051019722/brian-dettmer-book-autopsies#more-550> (03.01.2014)

Rimma Gerlovina, „*Moon – Earth*“²⁰ – „Kuu – maa“

Neljas leitud tulemus on Rimma Gerlovina „Kuu – Maa“, mis moodustub kahest teineteise peale laotud 8 x 8 x 8 cm kuubist. Ülemise kuubi esiküljele on kirjutatud: „*This cube is 8 cm closer to the Moon than the other cube.*“ Alumise kuubi esiküljele on kirjutatud: „*This cube is 8 cm closer to the Earth than the other cube.*“ Ülemise kuubi küljele on kirjutatud: „*This cube is 8 cm further from the Earth than the other cube.*“ Alumise kuubi küljele on kirjutatud: „*This cube is 8 cm further from the Moon than the other cube.*“ (vt tõlkeid: lisa 3)

Autor peab seda kunstiloominguks ning tal on teisigi sarnaseid töid. Pöörates tähelepanu tekstile, mis on pigem teaduslik kui poeetiline, on seda raske pidada luuletuseks. Ka Rimma Gerlovina suhtub oma teosesse pigem kui visuaalsesse kunsti. Seega pole antud juhul tegemist ruumilise luulega.

²⁰ Kättesaadav: http://www.gerlovin.com/English/eng_trespassing_2_cubes.htm (03.01.2014)

Aya Karpinska²¹

Viies otsingutulemus on Aya Karpinska teos. Luuletuse vorm on loodud arvutigraafika abil. Kuup asetseb ühe servaga vaataja poole ja selle sees on omakorda teine kuup. Parempoolsele, pildil rohkem nähtavale tahule on kirjutatud: „EYES CLOSED / I AM / ANYWHERE“ ning teisele küljele, mida ei õnnestunud pildi järgi täielikult välja lugeda: „...INSATIABLE (?) / NEED TO / ...“. Sisemise kuubi nähtaval küljele on kirjutatud: „THIS / FANTASY“ (vt tõlkeid: lisa 3). Tõenäoliselt on ka teistele tahkudele midagi kirjutatud. Kirjelduse kohaselt on kuubikut võimalik vaadata programmi abil ka teistelt külgedelt. Tegemist on ruumilise luuletusega.

Märksõnakombinatsioon „3D poem“ andis 50 700 vastet. Ka siin on toodud välja vaid silmahakanumad, ideele kõige sarnasemad.

„What went well today?“²² – „Mis läks täna hästi?“

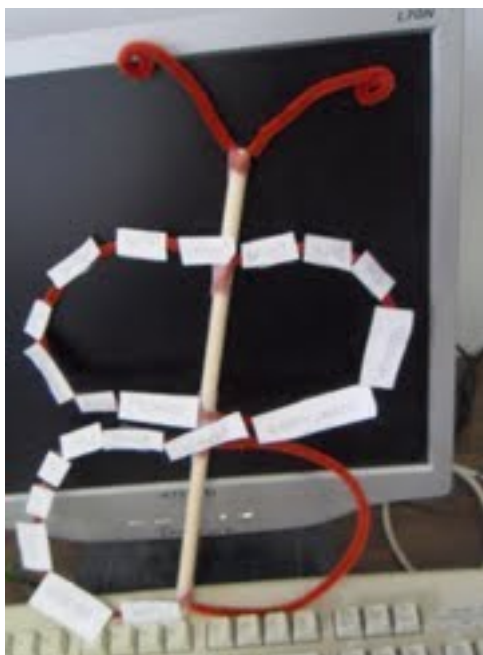
Esimese otsingutulemusena toon välja töö, kus on üksteise peale laotud värvilised volditud nn sooltops, millele on kirjutatud.

²¹ Kättesaadav: <http://www.techneka.com/open/> (03.01.2014)

²² Kättesaadav: <http://positivedsgn.wordpress.com/> (03.01.2014)

Kõige pealmisi tahke on neli, neist igähele on kirjutatud sõna: „*what*“, „*went*“, „*well*“, „*today*“ („*mis*“, „*läks*“, „*hästi*“, „*täna*“). Sisu külgi on kaheksa, neile on kirjutatud näiteks „*reminded me of*“. Kui soolatsi külg avada võib nelja võimaliku seast leida näiteks „*writing in my journal & letting all my emotions go*“ (vt tõlkeid lisa 3).

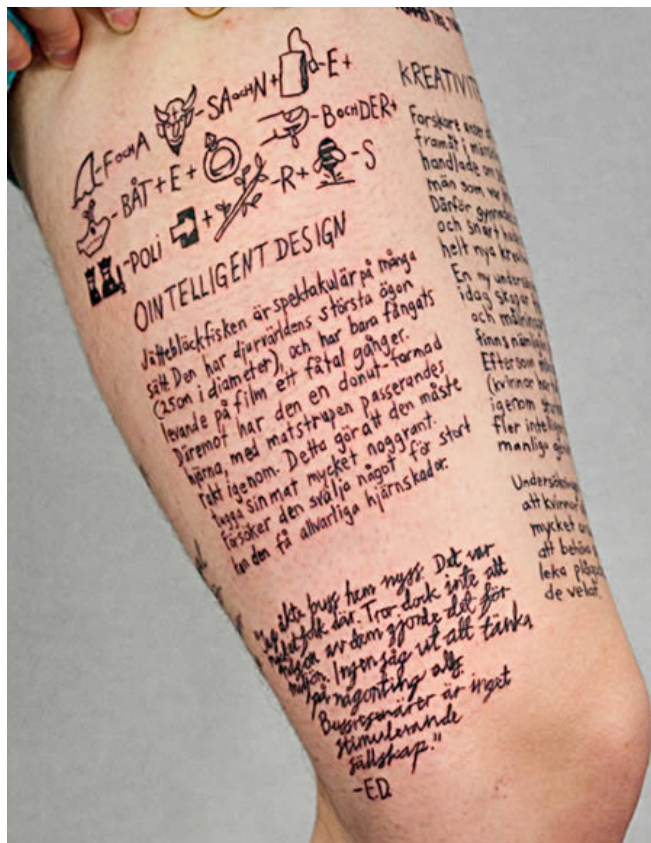
Ka soolatsi märksõnu ja sõnumeid saab käsitleda luuleloominguna. Kuna autori taotlus pole teada, on raske tööd täpselt määratleda. Antud juhul näib, et pildil olevat teos on loodud eelkõige meelelahutuslikul eesmärgil – soolatsina – ja ei käitu siin ruumilise luuletusena.

Phoebe(?)²³

Teise otsingutulemuse puhul on tegemist pehmest traadist tehtud liblikaga, millele on sildikestega kleebitud sõnad, mis moodustavad luuletuse: „*flying through the air up and down almost everywhere through the park even after dark there so wonderful and colorful*“. Lisanüansi annab pehme punane karkass. Tegemist on ruumilise luuletusega.

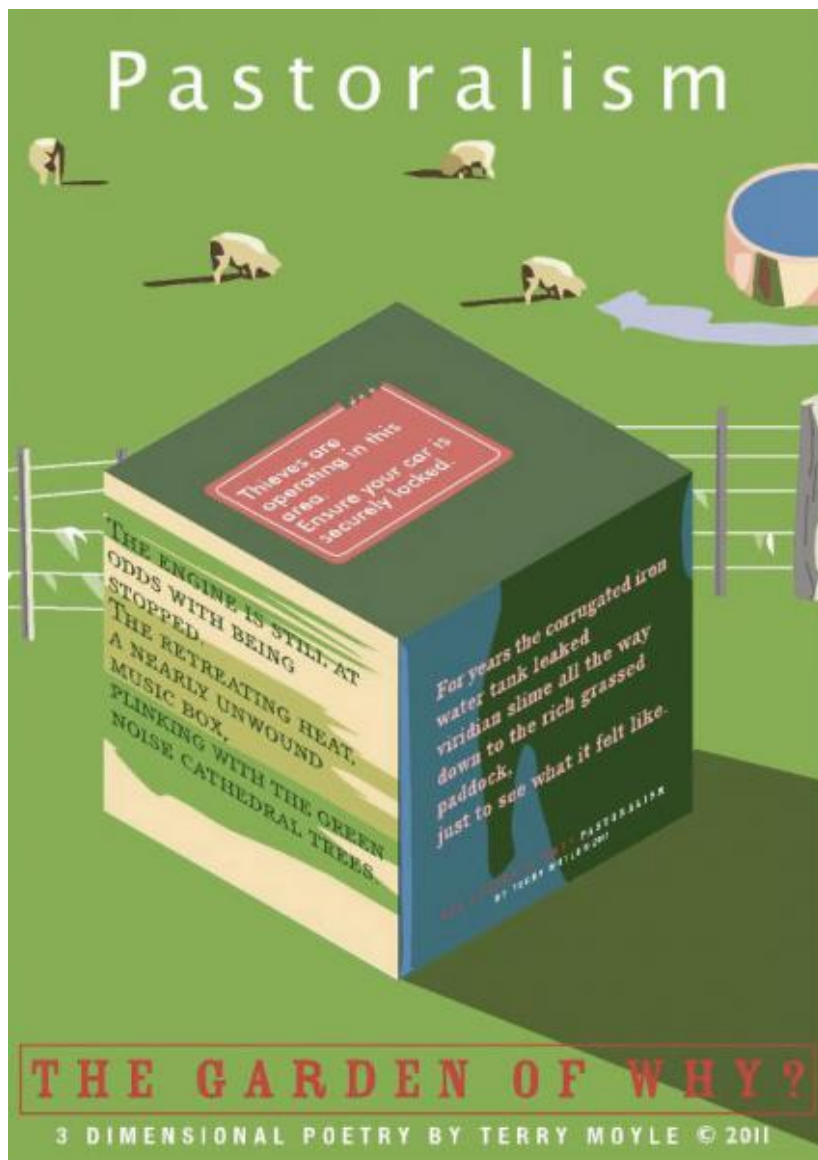
²³ Kättesaadav: <https://sites.google.com/site/phaerrmsae/school-work/7th-grade/poems> (03.01.2014)

Ajakiri Tare Lugnt, „Ointelligent design“²⁴ – „Ebaintelligentne disain“

Kolmandaks tulid otsingus välja ka mõned kehale tätoveeritud luuletused. Kuupluule loomiseks on võimalik kasutada ka inimkeha pinda, kuid ruumilisest luuletusest saab rääkida juhul, kui luuletus ja selle paigutus on seotud tätoveerimisviisi ja kohaga nahal. Teisisõnu jällegi: tekst ja füüsiline pind peavad moodustama terviku, mida ei saa edasi anda ainult üks osa luuletusest (ainult tekst või ainult pind). Leitud piltide juhul on tegemist nahale tätoveeritud luuletustega, mis võivad moodustada omaette terviku ka mõnel muul pinnal, st käesoleval pildil ei ole see ruumiline luuletus.

²⁴ Kättesaadav: http://www.oddee.com/item_97741.aspx (03.01.2014)

Terry Moyle, „*The Garden of Why?*“²⁵ – „Miks-aed“

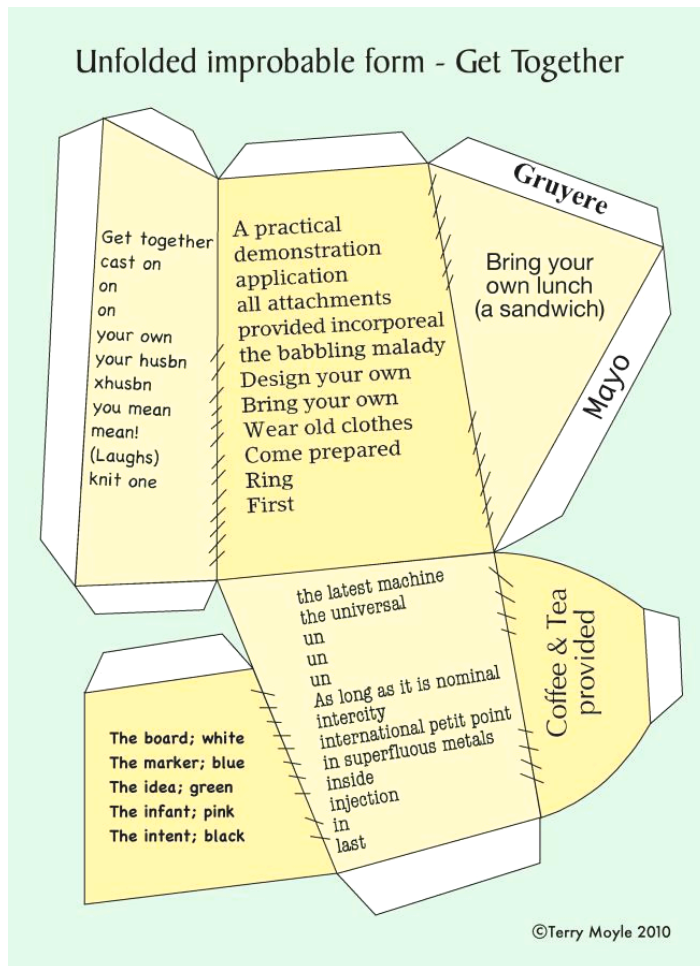
Neljandaks otsingutulemuseks on „*The garden of why?*“ („Miks-aed“), Therry Moyle'i kolmedimensiooniline luuletus, nagu ta ise nimetab. See on kuup, mille külgedele on kirjutatud (vastavalt: ülemisele, parempoolsele, vasakpoolsele) (vt tõlget lisa 3):

- „*Thieves are / operating in this / area. / Ensure your car is / securely locked*“
- „*For years the corrugated iron / water tank leaked / viridian(?) slime all the way / down to the rich grassed / paddock. / just to see what it felt like.*“

„*The engine is still at / odds with being / stopped. / The retreating heat, / a nearly unwound / music box, / plinking with the green / noise cathedral tells(?)*.“

²⁵ Kättesaadav: <http://www.thebigidea.co.nz/show/writing/88357-pastoralism-3d-poem-by-terry-moyle> (03.01.2014)

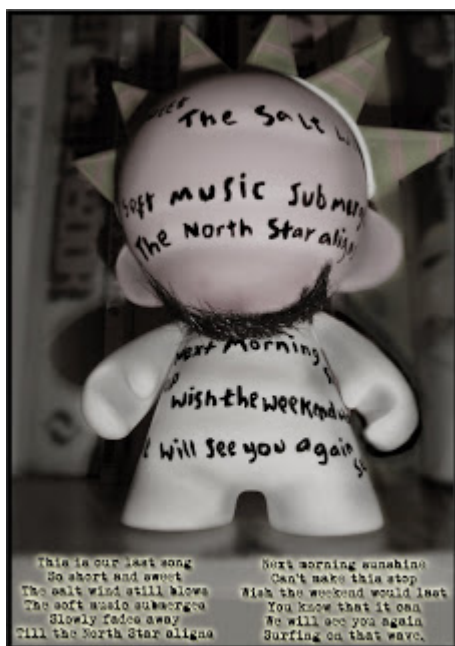
Unfolded improbable form - Get Together

Terry Moyle, „Unfolded improbable form – Get Together“²⁶ – „Lahtivolditud ebatõepärane kujund – pane kokku“

Viienda otsingutulemusena toon välja teise Terry Moyle'i luuletuse „Lahtivolditud ebatõepärane kujund – pane kokku“ („Unfolded improbable form – Get Together“), mis on küll tasapinnaline, kuid väljalõigatav ja potentsiaalselt kokkukleebitav kujundi pinnalaotus. Kokkukleebitult oleks tegemist kuupluuletusega. Antud juhul on see graafiline luuletus, sest kujundit pole võimalik kokku panna, mistõttu pole tegemist ka kuupluuletusega.

²⁶ Kättesaadav: <http://www.blackmailpress.com/TM33.html> (03.01.2014)

Steven Fraser²⁷

*This is our last song
So short and sweet
The salt wind still blows
The soft music submerges.
Slowly fades away
Till the North Star aligns.*

Next		morning		sunshine
Can't	make		this	stop
Wish	the	weekend	would	last
You	know	that	it	can
We	will	see	you	again

Surfing on that wave.

Kuuendaks otsingutulemuseks on valgete figuuride peale kirjutatud luuletus.

Värsid hõlmavad kogu kujundit, mis annab juurde täiendava tähenduse või mõjutuse, lisades luuletusele teatud varjundi. Näiteks figuuri kehahoiak ja ettesirutatud käsi võivad väljendada igatsust. Tegemist on ruumilise luuletusega.

²⁷ Kättesaadav: <http://stevens-stuff-blog.blogspot.com/2011/05/old-3d-poem.html> (03.01.2014)

2.3. JÄRELDUS

Selgus, et eestikeelsete otsingumärksõnadega saadud tulemuste seas ei ole ühtki, mis vastab käesolevas töös sõnastatud definitsioonile. Kõige lähemaks või sarnasemaks võib pidada Asko Künnapi „Ruumilist luuletust“, sest see loob ruumilisuse illusiooni, kuid selles jääb puudu füüsiline ruumilisus.

Ingliskeelse otsinguga tuli välja tunduvalt rohkem potentsiaalseid ruumilisi luuletusi. Neist definitsioonile kõige lähedasemad olid järgmiste autorite loomingud: Brian Demetter, Aya Karpinska, Persian Poetry Pavilion, Phoebe, Terry Moyle, Steven Fraser. Eriti silmapaistev luulelooming oli Terry Moyle'il, sest ta oli kirjutanud mitu ruumilist luuletust ning näis seda tegevast sarnase eesmärgiga kui käesoleva uurimistöö autor.

Otsingutulemustest selgub, et eestikeelseid kuupluuletusi ei ole, kuid leidub ingliskeelseid luuletusi, mida võib foto põhjal pidada ruumiliseks. Leitud ruumilised luuletused on oma vormilt mõneti ebatäpsed ning need ei ole väga levinud. Enamasti on tegemist juhuslike autorite üksikute katsetustega; ei tõuse esile kedagi, kes on spetsialiseerunud ruumilisele luulele. Samuti ei ole defineeritud kindlat ruumilise luule mõistet.

3. TERRY MOYLE

Terry Moyle jäi leitud autorite seas silma luuletajana, kes näis loovat ruumilist luulet sama eesmärgiga kui uurimistöö autor, ning aktiivselt tegelevat kuupluule loomise ja arendamisega. Seetõttu on tema elu ja loomingu kohta uuritud rohkem. Internetis ei leidu autori kohta palju informatsiooni. Enamik infot on saadud kirjaliku intervjuu kaudu Terry Moyle'iga (vt lisa 4).

Terry Moyle on sündinud 1960. aastal Uus-Meremaal Matamata linnas. Ta on lõpetanud Waikato ülikooli kiitusega inglise kirjanduse erialal. Moyle'i kuupluuletusi on avaldatud piltide või jooniste kujul ajakirjades Blackmail Press ja Rem Magazine ning ta on teoseid avaldanud ka omal käel.

Luuletaja alustas ruumilise luule loomisega 1998. aastal. Luule kirjutamisega oli mees tegeleenud pikka aega, kuid traditsiooniline luule muutus ammendavaks. Terry Moyle alustas eksperimentaalluuletuste loomisega, kus kasutas suures osas värve ning tavatut vormi. Need katsetused viisid ta ruumilise luuleni.

Üks aspekt, millele Terry Moyle tähelepanu pöörab, on see, et figuur ei tohi jätta teksti varju ning teksti ja figuuri mõju peaksid olema tasakaalus. Enamikele objektidele saab kanda teksti, kuid Moyle peab parimaks kuubikut – mis on justnagu 3D leht – sest see ei ole liiga silmapaistev, domineeriv ning laseb ka tekstil esile tulla.

Teiseks peab Terry Moyle kolmedimensioonilist luulet heaks, sest seda on võimalik teisaldada kahedimensioonilisse vormi ehk esitada pinnalaotusena. Kuubi pinnalaotust saab omakorda printida ning uuesti kokku voltida nii, et sellest saab taas 3D-luuletus.

Ruumilise luule puudusena toob luuletaja välja asjaolu, et tekst võib kannatada määratlemata järjestuse tõttu, kuid seda saab lahendada näiteks nummerdamise abil. Teisest küljest suhtub Terry Moyle luuleridade määramata järjekorda kui huvitavasse (mängulisse) võimalusse. Samuti saab mitut tahku lugeda samaaegselt.

Terry Moyle võrdleb kuupi ka inimese peaga, kus kaks vastastahku kujutavad kõrvu või kuulmisvõimet ning teine tahk nägemisvõimet.

Veel toob luuletaja välja, kuidas kuupluuletuste vahel saab moodustada „vestlusi“, kui jätta kahe ruumilise luuletuse vahele teatud distants või paigutada neid erineval moel. Lisaväärtus ruumilise luule juures on see, et säilib füüsilise kontakti võimalus, mida peetakse oluliseks näiteks raamatut lugedes. Samuti on võimalik kasutada erinevaid šrifte, värvi ja graafikaid, mis võivad muuta kuupluule visuaalseks kunstiks.

3.1. JÄRELDUS

Järgnevalt on autor kommenteerinud Terry Moyle seisukohti ja tähelepanekuid lähtuvalt käesoleva uurimistöõ tulemustest ja koostatud definitsioonist.

Väga oluline aspekt, millele Terry Moyle tähelepanu juhib, on see, et teksti ja kujundi osakaalud peavad olema tasakaalus. Kui figuur jätab teksti varju, ei pääse tekstiline sõnum enam mõjule ning teos kaldub olema pigem visuaalkunst. Vastupidine olukord – et tekst varjutab kujundi – on keerulisem, sest füüsiline objekt annab visuaalse sümbolina oma tähendust kiiremini edasi kui tekst. Sellegipoolest ei saa välista, et kasutusel võiks olla ka teisi kujundeid peale kuubiku või risttahuka. Kindlasti on arvestatavad ka teistsugused figuurid.

Terry Moyle käsitleb kuupluuletuse pinnalaotust 3D-formaadist 2D-formaati teisaldamisena, mis vastavalt kirjeldusele annab võimaluse ruumilist luuletust välja printida ja uuesti kokku panna. Nii on tegemist vahevormiga, mis võimaldab ruumilist luuletust „transportida“ või paljundada. Pinnalaotuse kaudu paljundamist on väga keeruline kasutada kujundite puhul, mis ei ole nii lihtsasti kokkukleebitavad (nt kera või mõni keerulisem figuur).

Lõimides enda ammutatud teadmisi ja Terry Moyle'i väiteid, siis väljendub ruumilise luule mitmetähenduslikkus kui kujundlik keel ka stroofide järjekorras, mitte ainult sõnade või metafooride mitmetimõistetavuses. Kui luuletuses võib mitmeti mõista mõnd väljendit või metafoori, siis kuupluules ka stroofide järjekorda.

Terry Moyle'i „vestlused“ kahe ruumilise luuletuse vahel on huvitav lahendus, kuid seda võib käsitleda ka mitmeosalise kuupluulena, kus luuletuse ruumilisse ossa on kaasatud vahemaa.

Huvitav aspekt on ruumilise luule kompimisväärtuse esiletõstmine. Kuupluules on võimalik kasutada erinevaid materjale, mis on erineva karedusega, märjad, soojad-külmad vmt. Nüansse lisab ka digitaliseerimine või paberil esitamine.

Erinevate šriftide ja värvide kasutamine annab luuletusele juurde ilmekust või mitmekülgust, kuid on pigem graafilisele luulele omased jooned, mis on kaasatud kuupluulesse. Samaväärne on kasutada ruumilises luules kindlat riimiskeemi või teisi tuntud luulele omaseid jooni.

Värsside või stroofide järjestuse ja nummerdamise osas on uurimistöö autor lähtunud Terry Moyle'iga samadest reeglitest. Järjestamisviisi on rakendatud ka uurimistöö autori omaloomingulises kuupluules.

Lisaks aitab Terry Moyle'i väide, et kuubik on kui kolmedimensiooniline leht, põhjendada, et väljend „kuupluule“ on ruumilise luule väga sobiv sünonüüm. Kuup on 3D-luules lihtsaim ruumiline kujund. Lihtsust toetab ka hõlbus kokkukleebitavus, mis täiusliku kera puhul võib pidada võimatuks.

4. KEILY TAMMARU RUUMILISED LUULETUSED

Esimesed ideed luua ruumilist luuletust tekkisid 2011. aastal, kuid esimeste visandite skitseerimiseni jõudis autor 2012. aasta juunis. Idee arendus on kestnud seega ligi kolm aastat.

Keily Tammaru sai inspiratsiooni nn 3D-buumist, mil muutusid populaarseks 3D- ja hiljem 4D-kinod, ning räägiti palju kolmedimensioonilisusest. Autoril oli huvi graafiliste luuletuste vastu ning kuuldes sageli uudiseid kolmedimensioonilistest lahendustest, tekkis mõte „tõsta“ ka luuletused kolmemõõtmeliseks.

Uurimistöö alustamiseks tegeles töö autor ligi neli kuud eelinfo otsimise, süstematiseerimise ning konkreetsemate eesmärkide püstitamisega. Kuigi Keily Tammaru oli ruumilise luuletuse vormi ilma sihiliku kõrvalise info ja abita ise välja mõelnud, selgus, et on teisigi, kes on avastanud võimaluse „tõsta“ luuletused kolmemõõtmeliseks. Nii ilmnes, et tuleb ka neid põhjalikumalt uurida ning analüüsida, milliseid neist võib pidada ruumilisteks luuletuseks.

Samuti oli oluline kirjutada ruumilise luuletuse definitsioon, mis selgitaks lühidalt, millega on tegu ning kuidas eristada ruumilist luuletust graafilisest või tasapinnalisest tavatule pinnale (mitte paberile või raamatusse) kantud luuletusest. Analüüsides ja süvenedes ruumilise luuletuse olemusse, selgus, et ka mõnda Keily Tammaru luuletust ei saa pidada rangelt

kuupluuletusteks. Kuna uurimistöö eesmärk on kirjeldada, seletada ning tuua vastavaid näiteid ruumilistest luuletustest, vormis ja täiustas autor oma luuletusi, et need vastaksid definitsioonile.

Esitatud luuletused on tehtud käsitsi, kuid ilmselt on võimalik kasutada ka 3D printerit. Tuleviku perspektiivis võiks kuupluuletused esineda hologrammidena. Hologrammluuletust on hõlbus „pakendada“, kaasas kanda ja esitleda.

Lõpptulemusena said valmis 12 definitsioonist lähtuvat ruumilist luuletust. Järgnevalt on välja toodud pildid kuupluuletustest, mida täiendavad kirjeldused, kuidas need on loodud ning mis teeb neist ruumilise luuletuse.

Alljärgnevides alapeatükkides on kirjeldatud autori ruumilisi luuletusi. Lisatud on

- foto ruumilisest luuletusest;
- ruumilise luuletuse tekstiosa;
- materjalid, millest teos koosneb;
- ruumilise luuletuse füüsiline kuju kirjeldus;
- autoripoolne ruumilise luuletuse paigutus ja värsside järjekord;
- võimalused, kuidas luuletust veel saaks lugeda;
- milliseid muudatusi tuli töö käigus teha;
- selgitatud iga teose põhjal, mis teeb sellest luuletustest ruumilise luuletuse.

Enne ruumiliste luuletuste kirjeldamist olgu rõhutatud, et lugeja ei näe selles uurimistöös järgnevalt ühtegi ruumilist luuletust, vaid fotosid ruumilistest luuletustest.

4.1. TEOS 1: „PÄRL“

Keily Tammaru, teos 1: „PÄRL“

*kuulen kuis helisevad käed
väed seal hingeldavad peidus*

*öömaalides ehk ükskord näen
mis on mu käes vaikselt peidus*

*soojas pihus liivatera
too merepõhja säraja*

*unikallis silmatera
kuu tähekiirte tänaja*

*kui tühine on tera kaal
miks süda siis kandes väsis*

üks sajandhetke ajavaal

ennast kaasas kanda käsib

Luuletus koosneb järgmistest materjalidest:

- 6 valget A4 paberilehte
- pärl

Kuubiku igale tahule on kirjutatud üks stroof. Lisaks on kuubi sisse poetatud pärl, mis annab vihje luuletuse pealkirjale.

Autor on paigutanud luuletuse järgmiselt. Andmaks lugejale laiemaid võimalusi, ei ole luuletuse alguskohta täpselt märgitud. Esimesed kaks luulerida paiknevad ühel tahul. Kuubikut tuleb ülevalt poolt keerata ja jõuda vastastahuni, kus luuleread jäävad kätte õiget pidi. Järgmiseks tuleb kuubikut keerata üles ühe võrra edasi järgmisele tahule (keerata kuubik ülemisele tahule) ning võtta tekst õigetpidi ette. Edasi keerata kuubikut jälle vastastahule; siis sellest järgmisele tahule, kus tuleb taas luuleread õiget pidi ette pöörata. Viimaste värsside lugemiseks tuleb siis veel viimast korda liikuda eesoleva teksti vastastahule. Vihje luuleridade järjekorra osas on lugejale antud riimidega: vastastahkude värssid riimuvad.

Lugejale ei saa täpselt ette dikteerida, kuidas luuletust käsitleda, sest tegemist on loominguga, millele võib läheneda mitmeti. Lisaks autori lähenemisele on luuletust võimalik lugeda nii n-ö järjest kui ka juhuslikus järjekorras. Autorit hämmastas ühe lugeja viis käsitseda luuletust kui täringut: veeretada ja vaadata, milline luuletus kokku tuleb.

Töö käigus selgus, et lugeja ei pruugi tabada autori väljamõeldud lugemisjärjekorra süsteemi, sest see on liialt keerukas. Üldjuhul ei märgatud ka vastastahkude riimumist, kuid selle tähele panemine on tõenäoline, kui luuletusse piisavalt kaua süveneda. Hilisema lisana on täiustatud luuletust pärliga, et lugejal tekiks küsimus, „mis siin sees on?“, ja lootus seda luuletust lugedes teada saada.

Vormi poolest on tegemist ruumilise luuletuse lihtsaima vormiga: kuubiku tahkudele on kirjutatud luuleread. Värsid moodustavad kokku ühtse terviku. Kuupluule lihtsaima vormina on selge, et tegemist on ruumilise luuletusega.

4.2. TEOS 2: „PEEGEL“

Keily Tammaru, teos 2: „PEEGEL“

peegel on pilt

mis iial

ei aegu

Luuletus koosneb järgmistest materjalidest:

- peegel
- luuletuse lugeja või peegelduv objekt

Peeglile on kirjutatud musta värviga kolmevärsiline luuletus, millest esimene rida on paigutatud üles keskele ja kaks alla parema külje lähedale.

Autor on tahtnud teosega väljendada, et „peegel on pilt / mis iial / ei aegu“ ütlebki, kuidas peeglist peegeldab vastu just see, mis parajasti toimub, ning täpselt sellisena, nagu see kestval hetkel on.

Ruumiline luuletus tekib siis, kui vaataja astub peegli ette. Sel hetkel on lugeja osa kuupluuletusest. Kui kedagi luuletust lugemas ehk peegli ees ei ole, pole ka luuletus ruumiline. Muidugi võib tõlgendada „vaatajana“ ka mõnd mööblieset või vastasseina – siis on igal ajahetkel tegemist kuupluuletusega.

4.3. TEOS 3: „KURADI TOSIN“

Keily Tammaru, teos 3: „KURADI TOSIN“

Ta lööb üks

Ta lööb kaks

Ta lööb kolm

Ta lööb neli

Ta lööb viis

Ta lööb kuus

Ta lööb seitse

Ta lööb kaheksa

Ta lööb üheksa

Ta lööb kümme

Ta lööb üksteist

Ta lööb tosin

Ta lööb kuradit

Luuletus koosneb järgmistest materjalidest:

- pehme papp-paber
- seierid ja kellamehhanism

Suurele ümmargusele papitükile on joonistatud kellanumbrid, kus suurim number, 13, on kõige üleval ning 6-7 jäävad võrdväärselt alumisse ossa. Kella keskele on paigutatud patareiga kellamehhanism ja seierid. Suure papitüki ääres, iga kellanumbri küljes on omaette poolring, millele on kirjutatud luuletuse värsid vastavalt numbritele: 1 – „Ta lööb üks“, 2 – Ta lööb kaks“ jne; 12 – „Ta lööb tosin“, 13 – „Ta lööb kuradit“.

Kuigi lugejat ei saa sundida, on loogiline, et luuletus algab number ühe juurest.

Töö käigus oli probleem tekstiosa paigutamine. Alustades kirjutamist esimesest ja kirjutades õiget pidi vastavalt kella traditsioonilisele paigutusele, jäävad värsid number kuue juurde jõudes tagurpidi. Tuli otsustada, kas alustada kirjutamist teatud numbrist teistpidi, et kella vaadates oleks tekst kokkuvõttes alati õiget pidi ees ja loetav vasakult paremale. Numbreid oli aga paaritu arv ning nõnda oleks tekkinud liigne ebasümmeetrilisus. Kuna teksti pole palju ja teksti keskmine osa on aimatav, otsustas autor jätta teksti n-ö „pea alaspidi“.

Kell on ruumiline objekt, mille liikuvaid seiereid ei ole võimalik kujutada paberil. Seetõttu on kuupluuletuse ruumilisel osal teose juures oluline roll.

4.4. TEOS 4: „KASELEHEPOTT“

Keily Tammaru, teos 4: „KASELEHEPOTT“

*Vahtrasiirupised
kaselehed kullakad
langevad meepotti
kui loovuse liblikad.*

Luuletus koosneb järgmistest materjalidest:

- klaaspurk
- purgi silt
- kollased kaselehed

Sõnalised värsid on kirjutatud purgi sildile.

Töö käigus tekkis probleemne küsimus: kust saada jaanuari lõpus kollaseid kaselehti? Asjade kokkulangemise tulemusena oli vaja vaadata külmade talveilmadega auto kapoti alla. Õnneliku juhusega leidis töö autor sõiduki kapoti kinnituste keermete vahelt kollaseid kaselehti. Mõned kaselehed olid väga pruunid, mistõttu kaeti need õhukese kollase akrüülvärvi kihiga. Lõpparvamuse kohaselt tuleks võimalusel värvitud lehed looduslikult kollaste vastu ümber vahetada.

Kuupluuletus väljendub sildi sõnumi ning puulehtedega purgi „koostöös“. Tekst kirjeldab, kuidas kaselehed sinna purki said ning füüsiline osa (purk ja lehed) näitavad lõpptulemust. Kui tekst oleks raamatus, puuduks loo lõpptulemus: lehed on purki pandud; samuti poleks võimalik tunda kaselehtede lõhna. Füüsilise kehata ei kannaks luuletus sama tähendust – tegemist on ruumilise luuletusega.

4.5. TEOSSED 5: PASTAPLIATSID

Tegemist on kolme erineva luuletusega, mis on esitatud sama figuuri kasutades.

Keily Tammaru, teos 5: PASTAPLIATSID

Esimene:

*Hoi! Lohisev värvisaba viib lõpuni,
Hoi! Kuid halastamata tee näib otsata,
Hoi! Kui arvad, et rühkida võin abita,
Hoi! Ainult mina pääseda saan eluga.*

Teine:

*Ei või kajada kuldkõla
ei saa paista hõbesõna
mässitud on pronks.*

Kolmas:

*kui olen teadja, teadjaks ma saan.
kui olen tegija, tegijaks ma jään.
kui olen võija, võijaks ma võin.
Elus kui olen olija, olijaks ma olen.*

Luuletused koosnevad järgmistest materjalidest:

- pastapliiatsid
- paber

Kõigi kolme teose puhul on luuletus peidetud pastapliiatsi sisse nii, et seda saaks käes hoides lugeda. Väikese trükikirjaga paber on keritud pastapliiatsi tina ümber ning pistetud see kirjutusvahendi kesta sisse.

Antud juhul on kõigil pastapliiatsi luuletustel määratletud algus suure algustähega ja lõpp punktiga. Lisaks on algus- ja lõppvärssi eraldav laiem vahe. Üldjoontes on võimalik vormida ka katkematu luuletus.

Teose loomisel oli oluline valida õiged pastapliiatsid. Tuli silmas pidada, et pastapliiatsil on võimalikult palju läbipaistvat osa ning seda on võimalik avada mõlemast otsast, et paberit vajadusel hõlpsamini kätte saada või sättida.

Pastapliiats väljendab sümboolselt midagi igapäevast, midagi, mida kasutatakse väga erinevates situatsioonides ja kohtades. See asjaolu annab luuletustele omapoolse varjundi. Näiteks esimeses luuletuses „hoia“ viitab sellele, et pastapliiatsit ei tohi maha pillata. Teine ja kolmas väljendavad kirjutamisprotsessi, millel on pastapliiatsi kui kirjutusvahendiga otsene

seos. Tegemist on ruumilise luuletustega, sest teose füüsiline vorm ja tekstiosa toetavad teineteist ning moodustavad terviku.

4.6. TEOS 6: „FANT(A)ASIA“

Keily Tammaru, teos 6: „FANT(A)ASIA“

*Fantal ja fantaasial
suurt vahet ei ole,*

*kas roll on Aasial
või maad ei ole?*

*Fanta end on seadnud,
fantaasia – Aasia
nelja läeb,*

*aga ma ei teadnud,
miske see fantaasia
välja näeb.*

Luuletus koosneb järgmistest materjalidest:

- paberist Aasia mandri kujutis
- apelsinimaitselise Fanta karastusjooגי 0,5-liitrine avamata pudel

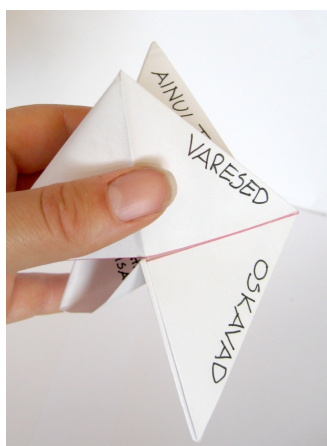
Luuletus moodustub aasiakujulisest paberist, millele on trükitud luuletus, ning Fanta pudelist, täpsemalt apelsinimaitselise Fanta karastusjoogi 0,5-liitrisest täidetud avamata pudelist. Pudel asub vahetult Aasia kujutise kõrval ning korgile on kirjutatud olemasolev „Fanta“ ja juurdelisatud „asia“ – „fantaasia“.

Autori pilgu läbi käitub korgile kirjutatud „fantaasia“ luuletuse pealkirjana. Erinev kirjapilt ja paigutus aitavad sõna n-ö poolitada: „Fanta“, „(a)asia“. Tekstis (nt käesolevas uurimistöös) pealkirjana kirjutades aitab eestikeelset „Aasiat“ rõhutada sulgude kasutamine sõna keskel: „fant(a)asia“.

Töö käigus selgus, et Fanta korgile originaalselt kirjutatud „Fanta“ kipub kergesti maha kuluma, mistõttu oli vajalik see läbipaistva liimikihiga katta.

Aasiakujuline paber, millele luuletus on trükitud, on küll tasapinnaline, kuid kõrvalseisev pudel, millele korgile on kirjutatud pealkiri, on ruumiline ja täiendab luuletuse tekstiosa. Fanta pudel, milles on oranž jook sees, mõjutab lugejat, sest esiteks tekib lugejal seos Fanta kui tuntud brändiga ning teiseks annab joogi värv sümbolsest edasi osadele Aasia piirkondadele omast tähendusvarjundit – kuumust, kuivust, kõrbestumist. Lisaks võib vaatajal tekkida isu nähtava karastusjoogi järele. Tegemist on ruumilise luuletusega.

4.7. TEOS 7: „VARES“

Keily Tammaru, teos 7: „VARES“

AINULT

VARESED

VARESED

OSKAVAD

INIMESED

NUHIVAD

NIISAMA

Luuletus koosneb järgmistest materjalidest:

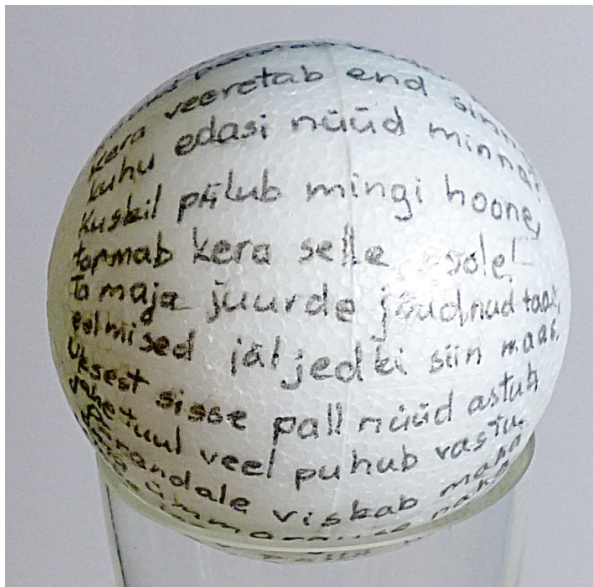
- paber

Vares on volditud ruudukujulisest paberilehest. Tiibadele on kirjutatud esimene stroof, kus kaks korda kirjutatud „vares“ jääb linnu pea ühele ja teisele poole. Teine stroof ilmub nähtavale siis, kui varese suu lahti teha.

Kuna tekst on lühike, hõlmab lugeja silm kogu esimest stroofi korraga. Autor eeldab, et enne loetakse tiivapealset osa, kuid luuletuse tähenduse poole pealt pole oluline, kas lugeja alustab teisest stroofist ehk linnu suust või esimesest – tiibadelt.

Figuur kujutab varest ning luuletuse tekst võrdleb vareseid ja inimesi. Stroof inimestest asub varese suus, mis annab luuletusele tugeva sümboolse varjundi, viidates näiteks vareste domineerimisele (või selle soovile) inimese üle. Seetõttu on figuur luuletuse juures tähendust mõjutavalt vajalik.

4.8. TEOS 8: „PALL“

Keily Tammaru, teos 8: „PALL“

*Pall külmal põrandal veereb,
tema maailm aina keerleb.
Millestki pall aru ei saa,
kuhu jääb taevas, kuhu maa.
Vahib aina oma radu,
võimalusi on ju sadu!*

*Millise valima ta peaks,
ütleksin ise, kui vaid teaks.
Pall siis valib ühe raja.
seljataha jätab maja.
Jõuab kuhugile metsa,
ring ei saa ju kaua kesta!
Kera puude vahel keksib,
kogemata ära eksib.
Ümbritsev on täitsa võõras,
eemal paistab veider põõsas.
Kera veeretab end sinna,
kuhu edasi nüüd minna?
Kuskil piilub mingi hoone,
tormab kera selle poole!
Ta maja juurde jõudnud taas,
eelmised jäljedki siin maas.
Uksest sisse pall nüüd astub,
jahe tuul veel puhub vastu.
Põrandale viskab maha,
oma ümmarguse naha.
Jube igav pallil hakkab,
vana väsimuski lakkab.
Alustab endist tegevust,
et peletada igavust.*

Pall külmal põrandal veereb...

Luuletus koosneb järgmistest materjalidest:

- vahtplastist kera

Luuletus koosneb kerast, millele on luuletus kantud ringselt ühelt pooluselt teise suunas.

Nagu keragi, millel pole ühtegi nurka ega otsa, moodustab luuletus katkematu keti – viimasele värsile järgneb jälle esimene. Üldiselt pole oluline, millisest värsist lugeja alustab, kogu luuletus saab ikka loetud.

Enne teksti kehale kandmist tuli värsid jaotada nelja rühma ning kera jagada neljaks sektoriks, et luuleread paigutuks pinnale ühtlaselt. Kõige tähelepanelikum pidi olema kera

kumerusi arvestades, et värssi keskosa ei kalduks liiga eelmise või järgmise rea lähedale. Viimaks pidi kera katma liimikihi, et vältida teksti laiuli minemist, kui luuletust on vaja katsuda.

Luuletuse ruumilisust rõhutab kerakujuline pind, mis annab efektse võimaluse moodustada lõppematut värssi. Samuti saab toimuda kera veeretamine või selle „rännak“, nagu luuletuses kirjeldatud.

4.9. TEOS 9: „KAPP“

Keily Tammaru, teos 9: „KAPP“

Kappi ei minda.

Kapis olemisest ei räägita.

Kapist tullakse välja.

Luuletus koosneb järgmistest materjalidest:

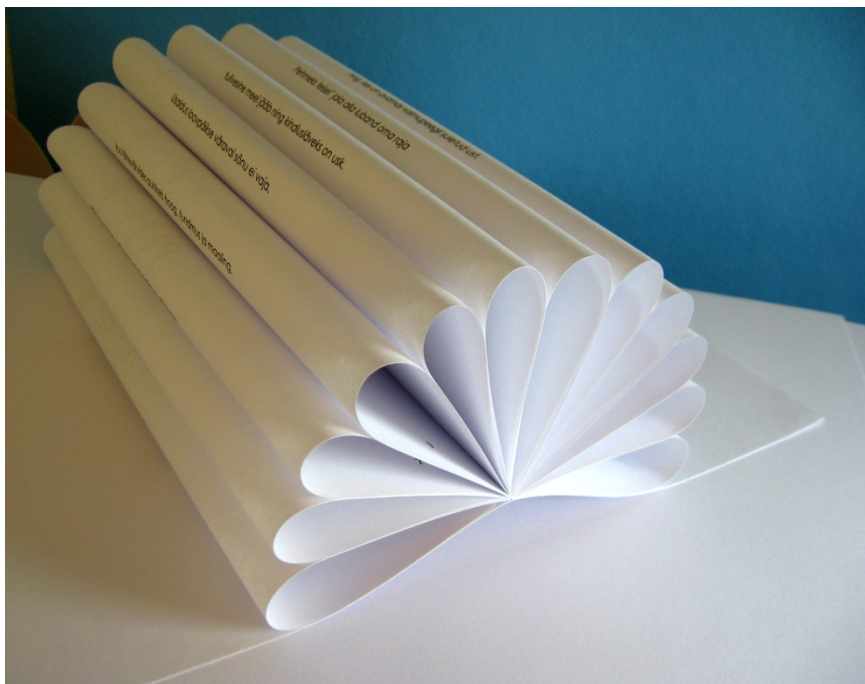
- papp
- akrüülvärvid

Paksust papist on volditud väike kapp. Kapi ustele esiküljele on kirjutatud esimene värss, kapi sisemisse tagaseina teine ning kapi uste siseküljele kolmas, mida saab ühes tükis lugeda justkui seest poolt.

Kõigepealt näeb lugeja luuletuse esimest rida, siis peaks ta avama ukseid ja nägema teist ning viimaks „ronima kappi sisse“ ehk märkama kolmandat värssi.

Kuupluuletuse materiaalne külg annab lugejale võimaluse „pugeda kappi sisse“. Seda küll antud juhul piltlikult, sest kapi mõõtmed on väikesed. Sellegipoolest mõjutavad värsside asukohad lugejat.

4.10. TEOS 10: „LILLNIIDIKE“

Keily Tammaru, teos 10: „LILLNIIDIKE“

*Üks rukkipõllu õitsevas tuules kasvanud laps,
kel veel meeles eos tärganud lood: loodus ja looming,
võib luua kogu võlukarva maailma või kaks,
kus tähevärvides puhkeb hoog, tundmus ja maaling.*

*Usaldus loovpäikse väraval sõnu ei vaja,
tulivesine meel jääb ning kindluskäveks on usk.
Pehmeks teisel' jala alla luband oma raja
hing, kes on avamas vaimupeegli suletud ust.*

*Pihus võbeleb lapsel õhkhõlmaline mari,
mis suudab lennata haldjana kui hõbetuvi.
On nii habras, et hooleta praguneb ta vari –
las ise puudutab vaim, mesilõhnane uni.*

Luuletus koosneb järgmistest materjalidest:

- paber
- niit

Raamatulehed on pandud kaardu nii, et magistraali iga luulerida jääb väljapoole. Iga leht peidab endas veel üht luuletust, mis jääb sissepoole. Esimene neist on kuupluule kirjeldus, mis on jagatud värssideks. Mainitud ja teised sisse trükitud luuletused on väljatoodud lisas 5.

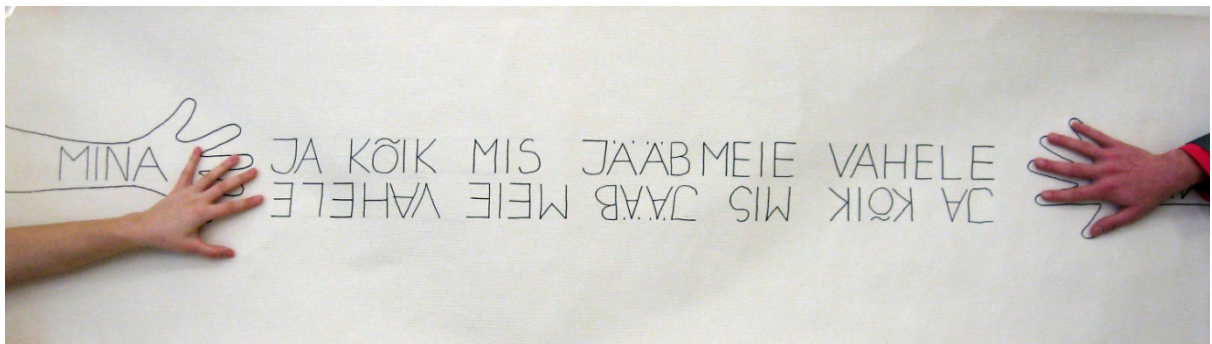
Autor eeldab, et esmalt võetakse luuletus kätte kui raamat ja avatakse esimene lehekülg, kus on kirjas, millega tegu ja kuidas ruumilist luuletus üles ehitada. Luuletus õigesse asendisse seatud, saab lugeda kuupluuletuselt magistraali „Lillniidike“. Seejärel peaks lugeja pöörduma tagasi luulevihiku sisu juurde ning jätkama järgmise luuletusega leheküljelt 5.

Luuletuse juures on märkimisväärne asjaolu, et seda on lihtne muuta kompaktselt – kokku pakkida, mis võimaldab luuletust hõlpsalt hoiustada ja transportida.

Materiaalse poole pealt pidi jälgima, et kaane materjal oleks piisavalt kõva, et kuupluuletus end lahti ei pakiks või ümber ei kukuks. Luuletuse trükkimisel oli vaja paigutada magistraali värssid õigele vertikaalsele reale, et need jääksid paistma, kui luuletus on ruumiliselt üles seatud. Kusjuures sisemistel ja välimistel lehekülgedel ei olnud asend sama. Tähelepanu tuli pöörata ka sellele, et luuletus oleks loetav vasakult paremale nõnda, et esimene värss on kõige üleval ning viimane kõige all. Seega, kui võtta vihik õigetpidi ette, pidi värssi algus olema all. Lehtede köitmiseks otsustas autor kasutada nõela ja niiti.

Juhendi järgi ülesseatult meenutab luulevihik lille. Lehtedelt saab lugeda luuletust, mis jutustab lillniidikesest. Iga kroonleht peidab ja hoiab endas veel üht luuletust, mis on tänu luuletuse ruumilisusele esialgu varjatud.

4.11. TEOS 11: „MINA JA MINA“

Keily Tammaru, teos 11: „MINA JA MINA“

MINA

ja kõik mis jääb meie vahele

MINA

ja kõik mis jääb meie vahele

Luuletus koosneb järgmistest materjalidest:

- tapeet
- 2 inimest

Pikale paberile on joonistatud kaks käejälge, millele on kirjutatud „mina“. Nendele käejälgedele on asetatud kahe erineva inimese käsi. Nende isikute käte vahele jääb tekst „ja kõik mis jääb meie vahele“, mis on kirjutatud mõlemat pidi, et mõlemad osapooled saaks seda teineteise poole vaadates mistahes asendist lugeda.

Töö juures oli suurim küsimus, millisele pinnale luuletust paigutada: põrandale või seinale. Seinal saab inimene luuletusele läheneda vaid külje pealt ja alt, mitte ülevalt. Põrandale laotatud luuletusele saab läheneda kõikidelt võimalikelt külgedelt.

Luuletusele annab ruumilise mõõtme inimese kaasatus. Nagu varem kirjeldatud peegli puhulgi, teevad siin isikud luuletuse „elavaks“. Kui inimesi pole kaasatud, jääb luuletus graafilise luule tasandile ja kannab teistsugust tähendust. Graafilise luule puhul oleks tegemist kahe eemal seisva inimesega, kellest me mitte midagi ei tea. Inimesed aga muudavad luuletuse tähendust juba sellega, kes nad on: mees või naine, noor või vana, pikk või lühike jne. Nõnda muutub luuletuse sisu ja sõnum: mis jääb nende inimeste vahele?

4.12. TEOS 12: „SAI“

Keily Tammaru, teos 12: „SAI“

ma hoian kinni

Luuletus koosneb järgmistest materjalidest:

- röstsai

Luuletus koosneb neljast saiaviilust, millesse on lõigatud puslesakid ning mis on omavahel kokku sobitatud. Pusle peale on graveeritud puidupõletiga ringselt sõnum: „ma hoian kinni“ või „kinni ma hoian“ või „hoian kinni ma“. Seega saab sõnumit lugeda mitmel erineval viisil ja kas või lõputult.

Saia puhul tuli katsetada, kuidas see säilib. Nelja kuu jooksul on sai kõvaks kuivanud ja jäänud püsima sellisena, nagu ta on. Vajalik oli ka selgitada, kuivõrd muutub saia kuju kuivades või röstides. Selgus, et röstimisel on mõistlik lõigata sakid sisse pärast töötlemist, kuivatamise puhul aga vastupidi. Viimasel juhul oli sakkide lõikamisel kõige mugavam kasutada köögikääre.

Sai kui 3D-objekt annab selle teose puhul juurde tugeva emotsionaalse dimensiooni; lisaks on saiaviil füüsiliselt ruumiline asi. Näiteks mitmetes inimestes tekitab „toiduga mängimine“ vastumeelsust. Kui selle luuletuse puhul oleks joonistatud paberile saiaviilud, vormitud need puslekujuliseks ja kirjutatud vastavas kirjastiilis peale samad sõnad, ei noriks mitte keegi toidu kasutamise kallal. Tähendab, sai kui toit annab luuletusele juurde lisaväärtuse, mida paberil pole võimalik väljendada. Lisaks väljendab pusletükkide omavaheline kinnihoidmine ka seda, kuidas inimene on emotsionaalsete seoste tõttu kinni traditsioonides ja kommetes.

KOKKUVÕTE

Uurimistöö eesmärk oli dokumenteerida Keily Tammaru loomingut ruumilise luule valdkonnas. Uurimistöö tulemusena on koostatud kuupluule definitsioon.

Ruumiline luuletus ehk kuupluuletus on luulevorm, kus luuletus on kantud ruumilisele kehale ning tekst ja keha moodustavad koos ühtse terviku. Lisaks võib eelmainitud mõistete sünonüümideks kasutada järgmisi väljendeid: ruumluuletus, 3D-luuletus, kolmemõõtmeline luuletus, kolmemõõtmeline luuletus.

Esimesed Keily Tammaru ruumiliste luuletuste näited olid valmis tehtud juba 2012. aastal. Edasi tekkis vajadus määratleda, kus paikneb ruumiline luule teiste luulevormide kõrval, ning uurida, kas analoogseid töid on tehtud ja kuhu neid kirjanduses paigutatakse.

Otsingutulemusena selgus, et eestikeelsed märksõnad ruumilise luule kohta ei andnud sobivaid tulemusi ehk need ei vastanud ruumilise luule olemusele. Märksõnadele leiti võimalikud ingliskeelsed vasted, millele leiti sobivaid kirjeid, ning kasutati saadud tulemusi

analüüsis ja võrdluses. Kõik leitud teosed ei vastanud käesolevas uurimistöös väljatöötatud ruumilise luule definitsioonile, kuid leidus ka töid, mida võib pidada ruumilisteks luuletusteks. Leitud kuupluule autorite seas jäi silma Uus-Meremaa kunstnik Terry Moyle, kes tegeleb peamiselt kuubikujuliste ruumluuletustega; ta kasutab oma loomingu nimetamiseks ingliskeelset väljendit *3D poetry*.

Uurimistöo põhiosas esitati kaksteist Keily Tammaru ruumilist luuletust, millest lisati foto ning sõnaline osa. Teoseid kirjeldati ning uuriti, millistel erinevatel viisidel on võimalik luuletust lugeda. Samuti analüüsiti seoseid füüsilise vormi ja sisu vahel ning põhjendati, miks on tegemist ruumilise luulega. Seega on Keily Tammaru teosed ruumilise luule näited. Esialgu saab töid eksponeerida vaid näitusesaalis, kuid on ka võimalus kuupluuletused digitaliseerida ja esitada hologrammina.

Töö käigus õppis autor eristama ruumilist luulet tasapinnalisest luulest, mõistes sealjuures, et kohati on nende piirid hägused, nagu ka piir kunsti ja kirjanduse vahel. Samuti arenes võime orienteeruda ning seoseid luua luulevormide erinevate liikide ja tasandite vahel.

Uurimistöo tõestab, et ruumiline luule kui luulevorm on olemas ning seda saab pidada arvestatavaks teiste eksperimentaalluule tüüpide kõrval (nt piltluule, gümnaastiline luule jne).

Autor soovib tänada Viljandi Gümnaasiumi emakeeleõpetajat Erika Rummelit abi eest luulevaldkonna nüansside käsitlemisel.

KASUTATUD KIRJANDUS

3D luuletus (2013) Hüljatud Hanghing. Kättesaadav: <http://hyljatudhanghing.blogspot.com/2013/04/3d-luuletus.html> (03.01.2014)

Ajakiri Tare Lugnt. Kättesaadav: http://www.oddee.com/item_97741.aspx(03.01.2014)

Demetter, B. Kättesaadav: <http://jruck.us/post/41051019722/brian-dettmer-book-autopsies-more-550> (03.01.2014)

Ehmann, F. Kättesaadav: <http://turnaroundexhibition.blogspot.com/>(03.01.2014)

Erlet, T., Leemets, T., Mäearu, S., Raadik, M. (2013) Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013, Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus

Gerlovina, R. Kättesaadav: http://www.gerlovin.com/English/eng_trespassing_2_cubes.htm (03.01.2014)

Hiir, E. (1975) Valik võitlusluulet. Mässulaulud. Tallinn: Eesti Raamat

Karpinska, A. Kättesaadav: <http://www.techneka.com/open/>(03.01.2014)

Kas ja kuidas kirjutada asju kunstiks? Sirp. Eesti Kultuurileht. Kättesaadav: http://www.sirp.ee/index.php?option=com_content&view=article&id=4773:kas-ja-kuidas-kirjutada-asju-kunstiks&catid=6:kunst&Itemid=10&issue=3059(14.02.2014)

- Kuntz, R.** (2011) Dadaism. Youtube. Kättesaadav: <http://youtu.be/-Ium-nihMGM> (28.10.2014)
- Künnap, A.** (2011) Mardikate määraja. Tallinn: Näo Kirik
- Merilai, A., Saro, A., Annus, E.** (2003) Poeetika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- Mikita, V.** (2001) Rännak impampluule riiki. Tartu: Bookmill
- Moyle, T.** Blackmailpress. Kättesaadav: <http://www.blackmailpress.com/TM33.html> (03.01.2014)
- Moyle, T.** Kättesaadav: <http://issuu.com/askokynnap/docs/ruum-luul-looming>(03.01.2014)
- Moyle, T.** Kättesaadav: <http://www.thebigidea.co.nz/show/writing/88357-pastoralism-3d-poem-by-terry-moyle> (03.01.2014)
- Phoebe(?).** Kättesaadav: <https://sites.google.com/site/phaerrmsae/school-work/7th-grade/poems> (03.01.2014)
- Pledger, M.** (2001) Jänku Jutsi seiklus. Tallinn: Varrak
- Põhjala, P.** (2005) Shodô hajutab piire kirja ja kunsti vahel. Postimees. Kättesaadav: <http://www.postimees.ee/1498979/shod-hajutab-piire-kirja-ja-kunsti-vahel>(03.01.2014)
- Shiomi Mieko/Chieko Shiomi.** Kättesaadav: http://post.at.moma.org/content_items/195-spatial-poems-by-shiomi-mieko (03.01.2014)
- Shiomi Mieko/Chieko Shiomi.** Kättesaadav: http://www.stevenwolffinearts.com/dynamic/artwork_display.asp?ArtworkID=519 (03.01.2014)
- Sinijärv, K. M.** (1997) Neli sada keelt. Tartu: Eesti Kostabi Segadus
- Steven Fraseri avalik blogi.** Kättesaadav: <http://stevens-stuff-blog.blogspot.com/2011/05/old-3d-poem.html> (03.01.2014)
- Talvet, J.** (1999) Dadaism ja sürrealism, Modernistlik (avangardistlik) luule. Maailmakirjandus 2. Tallinn: Koolibri
- Under, M.** (2006) Sonetid. Lauluga ristitud. Tallinn: Tänapäev
- Velsker, M.** 2012. Raamatud, kuhu mäng ei mahu ära. Looming. Kättesaadav: http://www.looming.ee/index2.php?archive_mode=article&articleid=886(23.01.2014)
- What went well today?** Kättesaadav: <http://positivedsgn.wordpress.com/>(03.01.2014)
- Võõrsõnastik** (2009) Koost. Gede, A., Halman, K., Raid, V., Rooste, J., Savi, V., Schmidt, V., Tavast, A., Kuusk, M., Mets, M., Uba, L., Volt, I. Tallinn: Tea Kirjastus
- ÕSi uued sõnad.** Eesti Keele Instituut. Kättesaadav: <http://keeleabi.eki.ee/?leht=9>(06.01.2014)

LISAD

LISA 1. LUULELIIKIDE NÄITED

Riimuv luule:

EKSTAAS²⁸

Marie Under

Ah! toredaim on elamine maine
ja vägev vere surematu püüd!
Mind võidab Rõõmu ihar, hõiskav hüüd,
ma iial pole kaaluv ega kaine.

Ju jalgel maas kui kähär vahulaine
mu kleidi valkjastroheline siid
ja kahisedes langevad kõik rüüd,
sest riidetult on siiski kaunim naine.

Miks lõhnab ka nii helgelt heliotroop?
Kas muutub täna minu elulugu?
Ah, mina olen juba seda sugu,

et iga meel mul iga ilu joob.
Nii ahnelt tühjendan ma elulaeka
kui surmamõistetetu, kel vähe aega.

²⁸ Lauluga ristitud (2006), lk 49

Vabavärsiline luule:

ÕMBLUSMASINAST. LEGENDIST²⁹

Karl Martin Sinijärv

Pätk haavas imbet ihu,
pilv tuli, vabandas
ja lonkis suure maja taha, koju.
Ma tean, et august lahkab aasta sisu
ja et leiba küpsetab meil
alles sügis, talv.
Võõrhääl me keredes, jah verikäsi võetu,
ei eruta ei madjarit, ei setut
egu ruuna hobustki me ajus, kuna
ruunanud on teised enne teda.
Need, ebameeldivad, on unuonud täna,
need, meeldivad, kel suured käärid kätes,
on teretunud. Ja mis ikka ikka,
eks aita kiilaspäine olek vabaneda.
Ei pese juukseid ega vormi lokke.
Jah, vabadus, ma andsin su eest elu.
Nüüd surnust peast las naudin sind
veel enam. Me surm on elu, elu aga õmblus
liig pikal kleidiserval, nõnda, et ei tea,
kas olla kleit või masin see, mis
määrib niidid.

²⁹ Neli sada keelt (1997), lk 75

Graafiline luule:

TÄHETORN³⁰

Valdur Mikita

★
AA
BBB
CCCC
DDDD
EEEEEE
FFFFFFF
GGGGGGG
HHHHHHHH
IIIIIIIIII
JJJJJJJJJJJJJJJJ
KKKKKKKKKKKKKK
LLLLLLLLLLLLLLLL
MMMMMMMMMMMMMM
NNNNNNNNNNNNNNNN
OOOOOOOOOOOOOOOO
PPPPPPPPPPPPPPPPPP
QQQQQQQQQQQQQQQQ
RRRRRRRRRRRRRRRRRR
SSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSS
SSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSSS
ZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZ
ZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZZ
TTTTTTTTTTTTTTTTTTTTTTTTTTTTTT
UUUUUUUUUUUUUUUUUUUUUUUUUUUU
VVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVV
ÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕÕ
ÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄÄ
ÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖÖ
ÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜÜ
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
YYYYYYYYYYYYYYYYYYYYYYYYYYYYYYYY

Valdur Mikita, graafiline luuletus „Tähetorn“

³⁰ Rännak impampluule riiki (2001), lk 101

Akustiline luule:

ARMLUUL³¹

Erni Hiir

Kii..... kii.....kiii!

Kippee ri-rindari kippe

ko sütt-amm arm

Sütt-amm arm

mo sütt-amm süttiskelle

Aaa! –

Škvaal škvaal šmaal aal

simm surgu-surm turgu turm

ko sütt-amm sütt-amm arm

Korr torskas karm torm karm

torm stoikust tõstas tarm

tarm kaug-laug langus lõõskas laul

laul arm laul karm laul tarm.

³¹ Valik võitlusluulet (1975), lk 33

Gümnastiline luule:

Gümnastiline luule on luule esitamine kehaliigutuste saatel.³² Gümnastilist luulet viljelesid peamiselt dadaistid, kellest sel alal oli silmapaistvaim rumeenlane Tristan Tzara (1896-1936). Kõnealune luuletaja esitas gümnastilist luulet *performance*'idena. Paraku ei ole Tzara loomingut jäädvustatud.

Võrdluseks võib tuua keskkonnas *YouTube* kasutaja Rex Kuntz'i avaldatud video, mille sisu võib pidada gümnastiliseks luuletuse, pealkirjaga „Dadaism“. Videos on mees, kes ütleb pealkirja „Dadaism“, tõmbab jope üle pea, sirutab käed ette ja raputab neid ning häälitseb samal ajal erinevates hääletoonides: „dadadadadadadada...“. Mees lõpetab taas sõnaga *dadaism*.³³

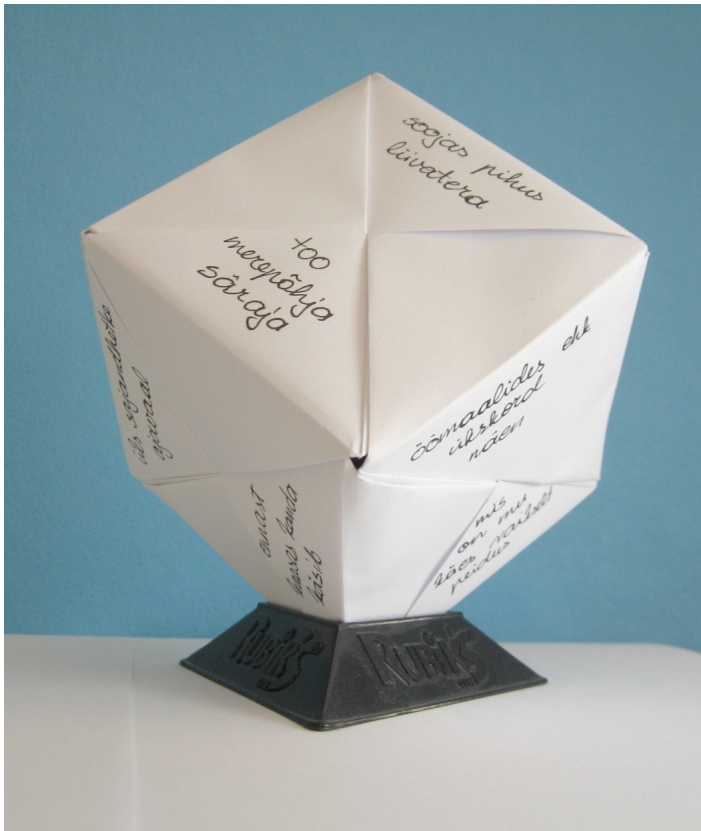
³² Dadaism ja sürrealism (1999), lk 312

³³ Kättesaadav: <https://www.youtube.com/watch?v=-Ium-nihMGM> (28.10.2014)

Ruumiline luule:

PÄRL

Keily Tammaru

PÄRL

kuulen kuis helisevad käed
väed seal hingeldavad peidus

õõmaalides ehk ükskord näen
mis on mu käes vaikselt peidus

soojas pihus liivatera
too merepõhja saraaja

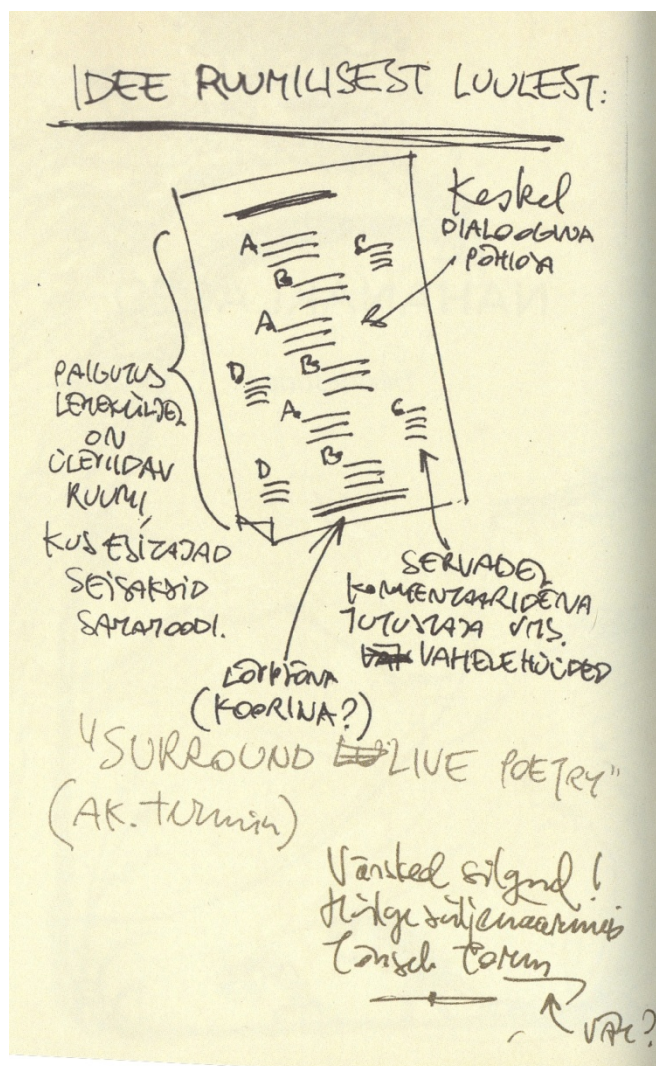
unikallis silmater
kuu tähekiirte tänaja

kui tühine on tera kaal
miks süda siis kandes väsis

üks sajandhetke ajavaal
ennast kaasas kanda käsib

Keily Tammaru, ruumiline luuletus „Pärl“

LISA 2. ASKO KÜNNAP: IDEE RUUMILISEST LUULEST

Asko Künnap, idee ruumilisest luulest³⁴

³⁴ Mardikate määraja (2011), lk 82

LISA 3. VÕÕRKEELSETE LUULETUSTE JA PEALKIRJADE TÕLKED

Shiomi Mieko/Chieko Shiomi

- *Vytautas Landsbergis let fall a letter which he had received on that day. Lithuania 3:00 pm June 30, 1966.*

Vytautas Landsbergis laseb kukkuda kirjal, mille ta oli sel päeval saanud. Leedu 15.00, 30. juuni, 1966.

- *Shigeko Kubota / I opened a bottle of mineral water with a bottle opener. I saw the ocean of Marseille inside the bottle. New York 4 pm Aug. 4, 1972.*

Shigeko Kubota / Ma avasin pudeliavajaga mineraalvee pudeli. Ma nägin pudelis Marseille'i ookeani. New York kell 4 hommikul, 4. august, 1972.

- *HAIR-QUEEN HIPPOPOTAMUS on the Williamsburg Bridge, New York. by Paul Thek*

JUUKSE-KUNINGANNA HIPPOPOTAMUS Williamsburgi sillal, New York. Autor Paul Thek.

Franz Ehmann, „*Wordsplinters / Wortspitter*“

„*Wordsplinters*“ – inglise k „Sõnakillustaja“

„*Wortspitter*“ – saksa k „Sõnasülitaja“

Persian Poetry Pavilion

Persian Poetry Pavilion – Pärsia luulepaviljon

Rimma Gerlovina, „*Moon – Earth*“

„*Moon – Earth*“ – „Kuu – Maa“

This cube is 8 cm closer to the Moon than the other cube. – See kuubik on kuule 8 cm võrra lähemal kui teine kuubik.

This cube is 8 cm closer to the Earth than the other cube. – See kuubik on maale 8 cm võrra lähemal kui teine kuubik.

This cube is 8 cm further from the Earth than the other cube. – See kuubik on maast 8 cm võrra kaugemal kui teine kuubik.

This cube is 8 cm further from the Moon than the other cube. – See kuubik on kuust 8 cm võrra kaugemal kui teine kuubik.

Aya Karpinska

EYES CLOSED / I AM / ANYWHERE – silmad kinni / ma olen / kusiganes

...INSATIABLE (?) / NEED TO / ... – täitmatu / vaja / ...

THIS / FANTASY – see / fantaasia

„*What went well today?*“

What went well today? – Mis läks täna hästi?

reminded me of – meenutab mulle

writing in my journal & letting all my emotions go – päevikusse kirjutamine & oma emotsioonide minnalaskmine

Ajakiri Tare Lugnt, „*Ointelligent design*“

„*Ointelligent design*“ – rootsi k. „Ebaintelligentne disain“

Terry Moyle, „*The Garden of Why?*“

„*The Garden of Why?*“ – „Miks-aed“

Thieves are / operating in this / area. / Ensure your car is / securely locked. – Vargad / tegutsevad sellel / alal. / Veendu, et su auto on / kindlalt suletud

For years the corrugated iron / water tank leaked / viridian(?) slime all the way / down to the rich grassed / paddock. / just to see what it felt like. – Aastaid lekkis profileeritud rauast / veepaak / rohekat löga / alla rikkalikule murule / koplini välja / lihsalt, et näha, kuidas see tundub.

The engine is still at / odds with being / stopped. / The retreating heat, / a nearly unwound / music box, / plinking with the green / noise cathedral tells(?). – Mootor on ikka / vastuolus / peatamisega. / Taanduv süda, / peaaegu maha käinud / mängutoos, / plõniseb roheline / müraga, mida peakirik vestab.

Terry Moyle, „*Unfolded improbable form – Get Together*“

„*Unfolded improbable form – Get Together*“ – „Lahtivolditud ebatõepärane kujund – pane kokku“

Steven Fraser

This is our last song

So short and sweet

The salt wind still blows

The soft music submerges.

Slowly fades away

Till the North Star aligns.

Next morning sunshine

Can't make this stop

Wish the weekend would last

You know that it can

We will see you again

Surfing on that wave.

See on meie viimane laul

Nii lühike ja magus

Soolane tuul ikka puhub

Pehme muusika vajub vee alla.

Aeglaselt vaibub ära

Kuni Põhjataht joondub.

Järgmise hommiku päikesepaiste

Ei saa teha seda seisakut

Soovida, et nädalavahetus võiks kesta

Sa tead, et see võib

Me näeme sind veel

Surfame sellel lainel.

LISA 4. INTERVJUU TERRY MOYLE'IGA

Kirjalik intervjuu Terry Moyle'iga (13. veebruar 2014).

Where and when did you born?

Matamata, New Zealand 1960.

Where have you learnt (eg. university)? What did you learn?

University of Waikato, MA (hons) in English Literature

When did you start writing 3D poetry? What were you inspired in?

Started creating 3D poetry in 1998. I had written conventional poetry for a many years but found it unsatisfying. I create a wide range of experimental poetry types and these are generally in colour and in formats outside the parameters of conventional poetry magazines.

Where and how have you published/presented 3D poems? Other publications? (some of most important ones)

Blackmail Press, Rem Magazine. Self-published.

What is 3D poetry for you?

How could you define 3D poetry? Have you tried define 3D poetry before? Which is the difference between „graphic poem“ and 3D poem?

Most objects can accomodate text and have poetry written on them. The extent to which the object has meaning or aesthetic qualities impacts on the text and its importance. For this reason the cube, which is commonplace and simple, pushes the visual aspects of the object into a form that resembles a 3D page, is not remarkable in itself, and enables the text 'experience' to not be overshadowed by the object.

Text, on a paper cube can be deprived of sequence or chronology. You can engage with the poem by picking it up and starting anywhere, which is interesting as this tends to be how engagement with poetry text sometimes occurs.

The format of a cube enables the reading of a single face, or two faces, or three faces at once. The narratives can be given a linear quality by proceeding around the shape as you would a

box by ensuring the text is on a single axis or by providing a numbering sequence. You can also use the six-panel structure to approximate different inputs or elements. Thinking of the cube as an approximation of the human skull and two opposite panels can reflect the aural experience of the ears and the visual 'part' of the visual experience to another panel.

What is also interesting is that you can use the opposing faces of the cube to simulate conversation and accommodate physical relationships. With two cubes for example you can create actual physical distance between the two and create 'conversations'.

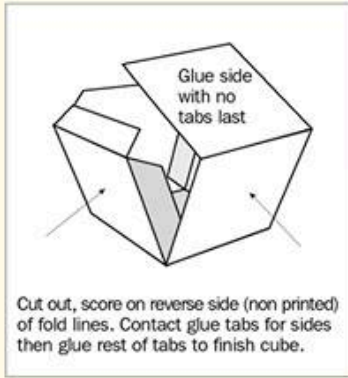
One aspect of the 3D poetry I create as opposed to text and narratives on objects that you might encounter in a gallery is that it creates an object that retains the intimacy and tactile quality associated with a poetry book.

Probably the most significant aspect of the 3D poetry is that being based on vector graphics it can be encountered in 2D form, it can be printed out and assembled as a 3D poetry and can also accommodate different fonts, colours and graphics which can migrate into other art.

Terry Moyle, erakogu 1

TRAIN SINGLE TRIP ADULT

Threading that bobbin.
The sewing machine
accelerates.
The beads of power.
The lips of pins.
Those repeated little dots,
numb carriages
everyday in the same row,
proceeding to the crossing.

There is the house
The kids.
The pets.
The inlaws.
The books and the CDs.
The original idea of us
(your favourite one)
is a communion wafer
farewelled
like a punched ticket.

FROM: TO CONNECTED THE

BY TERRY MOYLE © 2012

LISA 5. „LILLNIIDIKE“

Järgnevalt on välja toodud magistraalluuletus ning luuletused, mis jäävad „Lillniidikese“ sisse ehk lehtede sisemisele küljele.

magistraal:

LILLNIIDIKE

Üks rukkipõllu õitsevas tuules kasvanud laps,
kel veel meeles eos tärganud lood: loodus ja looming,
võib luua kogu võlukarva maailma või kaks,
kus tähevärvides puhkeb hoog, tundmus ja maaling.

Usaldus loovpäikse väraval sõnu ei vaja,
tulivesine meel jääb ning kindlusläveks on usk.
Pehmeks teisel' jala alla luband oma raja
hing, kes on avamas vaimupeegli suletud ust.

Pihus võbeleb lapsel õhkhõlmaline mari,
mis suudab lennata haldjana kui hõbetuvi.
On nii habras, et hooleta praguneb ta vari –
las ise puudutab vaim, mesilõhnane uni.

lk 3:

KUUPLUULE

See siin on üks ruumiline luuletus.
See ruumiline luuletus peidab endas veel ühtteistkümmet traditsioonilist luuletust.

Ruumiline luuletus ehk kuupluuletus on luulevorm,
kus luuletus on kantud ruumilisele kehale ning
tekst ja keha moodustavad koos ühtse terviku.

Nüüd pane see lehekülg kaardu,
parempoolne serv vastu vasakpoolset.

See tekst siin jääb kaarekese sisse.
Tee nõndasamuti järgmiste luuletustega.

Kasvab lill.

Loe lille kroonlehtedelt
lill-magistraal.

lk 5:

PISARAVARI

Kui ma nutsin,
avas ta alati
vihmavarju,
et mitte märjaks saada.

lk 7:

KIRSID

Tilk. Tilk. Tilk, tilk. Tilk.
Kirssidest sajab kirsivihma,
lehed on uppunud pilvepatja,
hõõguvad pärlid mängivad peitust
– ei leia, ei leia! –
rohuripsmete all.

Lumi just astus välja ingli limusiinist
ja juba ta nopib kirsse.
Punased kastesilmad vaatavad üles,
anuvad: nopi mind ka!
Õnnevalge jäävaht jätab mantli taeva,
laseb maaudul end kanda
ja kirsid tilguvad otse ta keelele.
Tilk. Tilk, tilk. Tilk. Tilk.

lk 9:

NOORED JÄRVEHALDJAD

Liiv tuiskab,
tuul ulub kui libahunt,
terakestele langenud needus
käseb põgeneda igavesti
olematu eest.

See on pisikeste
järvehaldjate mängurõõm.
Nende toored hinged
on lukustatud väge taltsutama
kuumuse tooni kõrbejärve.

lk 11:

MUSTMÜRGISED VIINAPUU OKKAD

Õrnake,
hella nahaga
ära puuduta
mustmürgiseid viinapuu oksid.
Nad harali varitsevad,
rinnus valge süda,
tiksub tulijalu aeg,
teravad okkad on tallel.
Voogav mahl
siruli tõugata
sind ihkab.

lk 13:

JÄÄKAELKIRJAKUD

Jääkaelkirjakud
ärkavad kevadel,
tantsivad tuulelina tantsu
päikesekiirte keskel
samblakrooni patjade peal.

Järv vilistab,
saadab veesüdameid
sinisära võlvile külla
ja jääkaelkirjakud
sirutavad kaelad,
et limpsida magusat
vikerkaarenektarit.

Suhkur ajab laigud sügelema.
Iga silitusega
sulab üks ruut jääkaelkirjakul
ja viimaks kikitab
salatõsine järvevesi üle kallaste.

lk 15:

VIKERKAAREVÄRVIDE MAA

Arg punasuline varblane
koob ehaudus võrassa võrku.
Taevasinast lakitud vares
tantsib sirelja paabulinnuga.

Vikerkaarevärvide maa
haarab kaasa kui hootuulte sööst.
Luba hellitada meeli
vikerkaarevärvilisel maal!

Kured uisutavad merelaineil,
seljas lehviv kuukollane kuub,
ning rohelised käod on lennanud
kauglumeväljade piirile.

Vikerkaarevärvilisel maal
nautleme magusas süles:
meid oma liblikvõrku mässib
vikerkaarevärvide maa.

lk 17:

EESTIMAAL, EESTI KEELES

Tššš... Sa vaid kuula
seda imelist kõla –
nagu tundmatu
põhjamaine linnulaul.

On tal reeglid?
Kas on sõnad?
Ehk on ta tõesti
hoopis imede laul?

Tššš... Sa vaid kuula
nende helide kaja,
kaugele ulatavat haaret
ja salalikku väge!

Kust ta tuleb?
Mis maa see on?
Ehk laulavad seal
Põhjamaa imede lapsed?

Eestimaal,
eesti keeles.

lk 19:

SINU NIMI

Hallidest seinadest eemal,
hallidest tüvedest möödas,
hallile pingile istun.

Kevadpäikse pilgu all
ma sean ritta sõnu Sul'.

Hõljuv raudtee liiper
mängib halli pinki.

On kirjutatud
siin Sinu nimi.

Üle põllu –
kodumaja.

Üle linna –
koolimaja.

Maa–linna

vahel

nimi

Sul.

lk 21:

ROOSIKE-ROOSIKE

Kas julged puudutada
mind roosikest,
õrna, kuid okkalist?

Olen salakaval,
kuidas tead,
mis mul mõtteis mõlgub.

Kas julged puudutada
mind salakavalat,
õrna kuid okkalist?

Olen mõttelugeja,
alati tean,
mis sul meeles mõlgub.

Kas julged puudutada
mind mõttelugejat,
õrna, kuid okkalist?

Olen roosike-roosike,
paljugi räägin –
soovin, et nopiksid mu.

lk 23:

SEEMNED

Pilved lendavad metsa peale kui vaalad.
Puud avavad tiivad joovastuses.
Seemned antakse pilvele.

Väikesi võsusi
maal keegi
ei näe.

Taevas vohavad metsad.

lk 25:

AKNA TAGA

Jalutan ulgutänaval, möödun sajast majast,
kus kui salaja armuaurust kumavad aknad.
Linnaõu on külm-pime, lõõmatorm pole lakkand,

keegi ei hooli kukkuva soolapiisa kajast.

Läen, järel longib pisarveega kastetud saba,
nuttev taevas – terahällitaja – teeb mul haiget.
Nad toas ei aima, et tunnen mõru muremaiget,
– isekad! – maailm näib kui hullund tuleöö raba.

Süütajana leeke lõõmaunne pillub seegi,
et uduse akna taga olen mittekeegi.
Lemblejad ei mõtle, et aknal käib teisi hingi
ja lainetormine taevas käsib: pööra ringi.

Astun, kus tee on vaikne, üks jalg teisel' annab suud,
veel kuulen, mis sellest, et kaugemale on mu suund.